

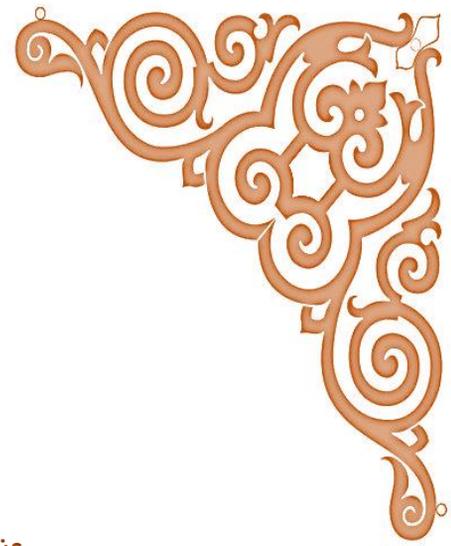

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت
علوم، تحقیقات و فناوری

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

ویراست نخست

زمستان ۱۳۹۵

شناسنامه‌ی سند

عنوان: نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

طبقه‌بندی: عادی

نوع: قابل استناد پس از تایید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

تهیه‌کننده: مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم تحقیقات و فناوری

تاریخ تهیه: زمستان ۱۳۹۵

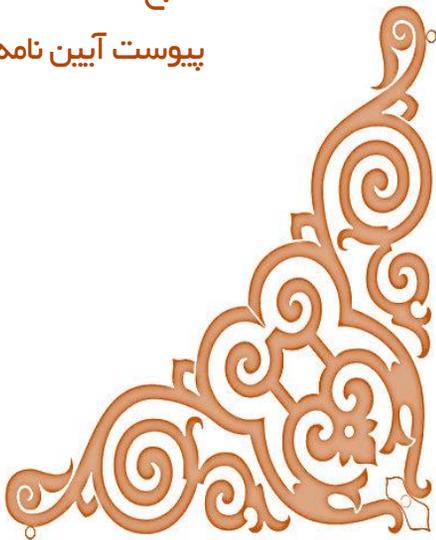
شماره‌ی ویرایش: ویراست اول

تاریخ آخرین ویرایش: اسفند ۱۳۹۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۶	۱. جایگاه نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی در اسناد بالادستی
۶	۱.۱. نقشه‌ی جامع علمی کشور
۶	۱.۲. قانون برنامه‌ی پنجساله‌ی پنجم توسعه‌ی جمهوری اسلامی ایران
۶	۱.۳. قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم
۷	۲. تحلیل وضعیت نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت
۷	۲.۱. مطالعه‌ی پاسخگویان، ذی‌نفعان و بازیگران
۸	۲.۲. تحلیل ذی‌نفعان و بازیگران
۸	۲.۳. بازیگران اصلی
۹	۲.۴. ذی‌نفعان
۱۲	۲.۵. مطالعه‌ی محیط درونی و بیرونی
۱۳	۳. مأموریت نظام
۱۳	۴. چشم‌اندازهای نظام
۱۴	۵. اهداف نظام
۱۴	۶. اصول و ارزش‌های نظام
۱۵	۷. راهبردهای نظام

-
-
۷۰۱. استقرار نظام جامع نظارت و ارزیابی آموزش عالی ۱۵
۷۰۲. استقرار نظام اعتباربخشی، تضمین کیفیت و رتبه‌بندی نظام آموزش عالی ۱۶
۸. رویکردهای اصلی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت ۱۷
۸۰۱. ایجاد ساختار نظام ۱۷
- ۸۰۱.۱. شورای نظارت و ارزیابی ۱۸
- ۸۰۱.۲. مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت ۱۹
- ۸۰۱.۳. هیأت‌های نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت استانی ۲۲
- ۸۰۱.۴. واحدهای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در سطح دانشگاه‌ها ۲۳
۸۰۲. تضمین کیفیت و اعتباربخشی در نظام آموزش عالی ۲۳
۸۰۳. نگاه راهبردی در امر نظارت و ارزیابی آموزش عالی ۳۵
۸۰۴. بهره‌گیری از قابلیت‌های سازمان‌ها، انجمن‌ها و مؤسسات پژوهشی ۳۸
۸۰۵. توجه به ارزیابی به‌عنوان یک حلقه‌ی برنامه‌ریزی بهبود کیفیت ۴۶
- منابع ۴۹
- پیوست آیین‌نامه نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری ۵۰

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

مقدمه

امروزه آموزش عالی در دنیا محور عقلانیت، رشد، بالندگی و توسعه‌ی علمی جوامع است. در واقع، نظام آموزش عالی از طریق تربیت نیروی انسانی متخصص و گسترش مرزهای دانش و فناوری و بازتولید فرهنگ، مهم‌ترین بستر توسعه و پیشرفت جامعه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و فناوری محسوب می‌شود.

در طی بیش از سه دهه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، نظام علمی کشور در دو بخش توسعه‌ی کمی و کیفی، پیشرفت‌هایی داشته است. بر اساس آمارهای منتشره از سوی نهادهای متولی مانند مرکز آمار ایران و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تعداد مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری به بیش از ۳۰۰۰ موسسه، تعداد دانشجویان به بیش از ۴/۸ میلیون نفر و تعداد اعضای هیأت علمی به حدود ۷۰ هزار نفر، افزایش یافته است.

با توجه به مراتب کمیت‌گرایی در کلیه‌ی حوزه‌های عتف، دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی برای رسیدن به اهداف خود با چالش‌ها و مسائل مختلفی روبه‌رو هستند. مشکلات فرهنگی در دانشگاه‌ها، گسترش بی‌رویه دوره‌های آموزشی، پایین آمدن کیفیت آموزش و تدریس، به‌روز نبودن و کاهش سطح کیفی اعضای هیأت علمی، عدم تناسب محتوا و برنامه‌های درسی با نیازهای روز جامعه، کاهش شأن دانشگاه و انسان دانشگاهی، عدم هماهنگی بین دانشگاه‌ها با جامعه، پایین بودن سطح دانش، بینش و توان دانش‌آموختگان، افزایش نرخ دانش‌آموختگان بیکار و جویای کار، فقدان هدف‌گذاری مبتنی بر نیاز و نبود فرصت‌های برابر از جمله مسائل راهبردی هستند که دانشگاه‌ها، مدیران و برنامه‌ریزان آموزش عالی با آن روبه‌رو هستند.

مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، به‌موجب قانون اهداف و وظایف این وزارت و آئین‌نامه‌ی اجرایی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت عتف،

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

عده‌دار استقرار نظام مذکور و مطالعه‌ی دقیق و همه‌جانبه‌ی چالش‌ها و مشکلات آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و ... دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی است. در واقع، مرکز مورد اشاره، نخستین نهادی است که می‌باید دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری نسبت به تحقق اهداف و مأموریت خویش در مقابل آن پاسخگو باشند. این پاسخگویی در وهله‌ی اول می‌باید مبتنی بر نظامی روشن، فرایندمدار و سهل‌الوصول باشد تا مجموعه زیرنظام‌ها به‌روشنی تکالیف خود را در قبال آن بشناسند.

نظر به توسعه چشم‌گیر نهاد علم و فناوری کشور طی سه دهه‌ی پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و اهمیت نقش آن در توسعه‌ی همه‌جانبه‌ی کشور، وجود یک نظام جامع نظارت و ارزیابی علم و فناوری براساس شاخص‌های مورد نظر سیاست‌گذاران علم و فناوری و در راستای سیاست‌های کلی علم و فناوری ابلاغی توسط مقام معظم رهبری، سند چشم‌انداز، نقشه‌ی جامع علمی کشور و قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت متبوع (با حفظ استقلال و با مشارکت تمام بخش‌های جامعه) امری ضروری است. هدف این نظام، ارزیابی مستمر و روش‌مند نهاد علم و فناوری کشور در تمامی ابعاد آموزشی، پژوهشی، فناوری، نوآوری، علم و جامعه، فرهنگی - اجتماعی و اجرایی است تا با رصد و پایش مولفه‌ها و شاخص‌های مربوطه، میزان حصول به موفقیت و دسترسی به اهداف را در ابعاد ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مشخص نماید. در این راستا نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت لازم است به پرسش‌های اساسی زیر پاسخ دهد:

۱. ذی‌نفعان و بازیگران اصلی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت چه کسانی هستند؟ به-عبارت دیگر در الگوی مفهومی جدید، نحوه‌ی تعامل وزارت با نهادها و سازمان‌های مرتبط (همچون معاونت علمی ریاست جمهوری، شورای عالی انقلاب فرهنگی، کمیسیون آموزش

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

۱. مجلس، سازمان سنجش، مؤسسه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی) چگونه باید ساماندهی شود؟

۲. نحوه‌ی نظارت و ارزیابی در نهادها و نظام‌های آموزشی زیر مجموعه‌ی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری چگونه است؟ مسائل و مشکلات راهبردی و عملیاتی در این زمینه کدامند؟

۳. نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و چالش‌های نظام آموزش عالی کشور برای استقرار یک نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت کدامند؟

۴. در نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت، مأموریت، رسالت، اهداف و اصول حاکم بر آن چیست؟

۵. در الگوی مفهومی جدید نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت راهبردی، تعیین مطلوبیت سیاست‌گذاری‌ها و خط‌مشی‌گذاری‌ها در سطح وزارتخانه چگونه باید صورت پذیرد؟ نحوه و فرایند نظارت و ارزیابی راهبردی در معاونت‌های آموزشی، پژوهشی و فرهنگی و دیگر مراکز وزارتی چگونه باید باشد؟ برای نمونه در معاونت پژوهشی می‌خواهیم بدانیم مبنای حاکم بر ارزشیابی و علم‌سنجی کشور چه تأثیری بر کیفیت فعالیت‌های پژوهشی در مراکز آموزش عالی و مؤسسات تحقیقاتی گذاشته است؟ کدامیک از نهادهای دولتی در شکل‌گیری و تداوم وضعیت فعلی علم‌سنجی در کشور تأثیرگذار بوده‌اند؟ چگونه می‌توان با تغییر در مبنای علم‌سنجی و تعامل منطقی با نهادهای سنجش علم، از رشد صرفاً کمی تحقیقات در کشور نجات یافت و به تولید علم و فناوری در آموزش عالی کشور یاری رساند؟ شاخص‌های ارزیابی کیفی فعالیت‌های پژوهشی چگونه باید طراحی گردد؟ معاونت پژوهشی وزارت علوم بر چه مبنایی به شاخص‌های فعلی دست یافته است؟

۶. چگونه می‌توان به برون‌سپاری ارزیابی و تضمین کیفیت واحدهای دانشگاهی پرداخت؟ نحوه‌ی ساماندهی و نهادینه کردن این برون‌سپاری چگونه خواهد بود؟ چه راهکارهایی باید

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

برای تضمین فعالیت این‌گونه برون‌سپاری‌ها اتخاذ نمود؟ امکان‌سنجی دقیق برای شکل‌گیری مؤسسات بیرونی اعتباربخشی و تضمین کیفیت (ملّی و بین‌المللی) دارای چه فرایندی است؟ آیا اساساً وجود مؤسسات غیردولتی تضمین کیفیت امکان‌پذیر است؟ چالش‌ها، فرصت‌ها و نقاط قوت و ضعف تحقق شکل‌گیری چنین مؤسساتی کدامند؟

۷. آیا امکان شکل‌گیری اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی در سطح دولتی نیز وجود دارد؟ ویژگی‌ها و فرایندهای اجرایی مؤسسات دولتی اعتباربخشی چگونه باید باشد؟

۸. چگونه می‌باید نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت را با برنامه‌های گسترش آموزش عالی پیوند داد؟ نقش هیأت‌های استانی در این امر چگونه باید باشد؟

۹. چگونه می‌توان از نتایج نظارت و ارزیابی برای ارتقای کیفیت آموزش، پژوهش و فرهنگ در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی بهره برد؟ چگونه می‌توان بر پایه‌ی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت، برنامه‌ریزی راهبردی و عملیاتی را در واحدهای آموزشی و پژوهشی نهادینه نمود؟ نقش دفاتر نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در این امر چگونه باید باشد؟

۱۰. شیوه‌ی مناسب نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت مؤسسات پژوهشی کدام است؟ طراحی چنین الگویی از چه فرایندی برخوردار است؟ چگونه می‌توان از الگویابی (بهینه‌یابی) برای یافتن بهترین و مناسب‌ترین مدل نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت مؤسسات پژوهشی بهره گرفت؟ جایگاه علم‌سنجی در ارزیابی پژوهشی مراکز آموزش عالی و مؤسسات تحقیقاتی چیست؟

۱۱. در نظام جدید نظارت و ارزیابی آموزش عالی کشور، بهترین روش برای نظارت بیرونی از واحدهای دانشگاهی و ارائه‌ی بازخورد به آن‌ها چگونه است؟ به عبارت دیگر چگونه می‌توان نظارت از دانشگاه‌های کشور را به ابزاری برای بهبود کیفیت تبدیل کرد؟ ترکیب تیم نظارت دانشگاه‌ها چگونه باید باشد؟ نحوه‌ی گزارش‌نویسی بهبود کیفیت بر اساس گزارش نظارت

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

چگونه باید صورت پذیرد؟ چگونه می‌توان نظارت بر دانشگاه‌ها را تبدیل به الگویی (بهینه‌یابی) نمود؟

۱۲. چگونه می‌توان به تدوین شاخص‌های راهبردی (ملّی و بین‌المللی) برای اعتباربخشی واحدهای دانشگاهی پرداخت؟

۱۳. چه راهکارهایی را می‌باید به کار گرفت که نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت به یک فعالیت تشریفاتی و نمایشی تبدیل نگردد؟

۱۴. چگونه می‌توان ارزیابی درونی و بیرونی را به فعالیتی کاملاً نهادینه شده در واحدهای دانشگاهی تبدیل نمود؟ شاخص‌های ارزیابی بیرونی مراکز آموزشی و پژوهشی چگونه باید طراحی و اجرا گردد؟

۱۵. آیا امکان اعتباربخشی دانشگاه‌ها بر مبنای حوزه‌های مجزّا یعنی آموزشی، پژوهشی و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی وجود دارد؟ فرایندها و ویژگی‌های چنین الگوهای اعتباربخشی چگونه است؟

پاسخ به این پرسش‌ها نیازمند تحلیل، طراحی و تدوین برنامه‌های نظام‌مند و روش‌مند بی-شماری است که نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت لازم است به آن‌ها بپردازد. در ادامه خواهیم کوشید چارچوب برخی از پرسش‌های مطرح شده را بیشتر واکاوی کنیم و نقش آئین‌نامه‌ی جدید نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت را در پاسخ به آن‌ها روشن‌تر نماییم.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

۱. جایگاه نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی در اسناد بالادستی

۱.۱. نقشه‌ی جامع علمی کشور

- ساماندهی نظام استاندارد علم و فناوری
- طراحی نظام کارآمد برای نظارت و ارزیابی
- لحاظ نمودن میزان رفع نیازهای جامعه در شاخص‌های رتبه‌بندی
- تدوین شاخص‌های سنجش بهره‌وری نظام علم و فناوری و پایش آن‌ها
- حمایت از جوایز ملی تعالی و ارتقای عملکرد در نهادهای علم، فناوری و نوآوری

۱.۲. قانون برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی پنجم توسعه‌ی جمهوری اسلامی ایران

- استقرار نظام جامع نظارت و ارزیابی و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی
- استقرار نظام یکپارچه پایش و ارزیابی علم و فناوری کشور تحت نظر شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری

۱.۳. قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم

- ارزیابی جامع عملکرد نظام ملی علوم، تحقیقات و فناوری
- تعیین ضوابط، معیارها و استانداردهای علمی مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی، رشته‌ها و مقاطع تحصیلی
- نظارت بر فعالیت‌های دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور
- ارزیابی مستمر فعالیت هرگونه واحد آموزش عالی و تحقیقاتی و جلوگیری از ادامه فعالیت، تعلیق فعالیت و انحلال آن‌ها
- ارزیابی و اعتبارسنجی علمی دانشگاه‌ها، مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور

۲. تحلیل وضعیت نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت

۲.۱. مطالعه‌ی پاسخگویان، ذی‌نفعان و بازیگران

یکی از مهم‌ترین وظایف آموزش عالی، پاسخگویی به ذی‌نفعان و کسب اعتماد عمومی در حوهی صحت عملکرد ذاتی است. دستیابی به نظام پاسخگویی در بحث نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت، ملاکی اصلی جهت داوری در خصوص کارایی و اثربخشی نظام آموزش عالی است. از این‌رو، پاسخگویی مناسب از اهداف کلی نظام آموزش عالی به‌طور عام و نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت به‌طور خاص است. پاسخگویی در نظام نظارت و ارزیابی، فرایندی است که بازیگران اصلی را نسبت به عملکرد خویش متعهد می‌سازد و از آن‌ها می‌خواهد تا به بهترین نحو، فعالیت‌ها و عملکرد خویش را مدیریت نمایند. بهیاری پاسخگویی است که آموزش عالی می‌تواند به تغییر و تحولات به‌موقع و به‌درستی عکس‌العمل نشان دهد. بنابراین یکی از فعالیت‌های اصلی در طراحی یک نظام یکپارچه در نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی، شناسایی و مطالعه‌ی دقیق پاسخگویان است.

همچنین برای مطالعه‌ی پاسخگویان، سیاست‌گذاران می‌بایست درک درستی از ذی‌نفعان داشته باشند. شناسایی ذی‌نفعان، نقش اساسی در کمک به پیشبرد اهداف نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت خواهند داشت. نظام مذکور چند ذی‌نفعی است که از نظر تعداد و تنوع ذی‌نفعان بسیار گسترده است. گستردگی و تنوع ذی‌نفعان، بی‌تردید منجر به شکل‌گیری وظایف و نیازهای گوناگون و تأثیرپذیری و تأثیرگذاری گسترده از آن‌ها شده است.

مطالعه‌ی ذی‌نفعان و بازیگران نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت نشان می‌دهد که علاوه بر مردم و جامعه‌ی علمی، سازمان‌ها و نهادهای مختلفی با آن در تعامل هستند. از این‌رو، شناسایی دقیق ذی‌نفعان و بازیگران اصلی و فهم و سامان‌دهی نحوه‌ی تعامل با آن‌ها یکی از گام‌های اصلی در طراحی یک مدل مفهومی و یکپارچه‌سازی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

کیفیت خواهد بود. این امر به خوبی می‌تواند واکنش مناسب و به‌موقع را در برابر ذی‌نفعان اصلی و همراه‌سازی آن‌ها در اجرا و توسعه‌ی نظام نظارت و ارزیابی افزایش دهد. همچنین درک درست ذی‌نفعان و بازیگران اصلی در طراحی و تدوین یک نقشه‌ی راه جامع و سازمان-دهی و ایجاد یک تعامل پویا و فعال با آن‌ها، کمک خواهد نمود.

۲.۲. تحلیل ذی‌نفعان و بازیگران

در یک نگاه کلی، مردم (دانشجویان و خانواده‌ی آن‌ها)، بخش صنایع و خدمات و کل جامعه‌ی علمی، از بهره‌برداران و ذی‌نفعان اصلی این نظام به‌حساب می‌آیند. با وجود این، بخش عظیمی از بهره‌مندان مستقیم، نهادها و دستگاه‌های سیاست‌گذار و مسئول در توسعه‌ی علم و فناوری کشور هستند که در ادامه با عنوان بازیگران اصلی و ذی‌نفعان آمده که لازم است در یک فرایند روش‌مند و نظام‌مند مورد تحلیل و واکاوی قرار گیرند.

۲.۳. بازیگران اصلی

- شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری
- شورای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری
- مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری
- سازمان سنجش و آموزش کشور
- مؤسسه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی
- معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

۲۰۴. ذی‌نفعان

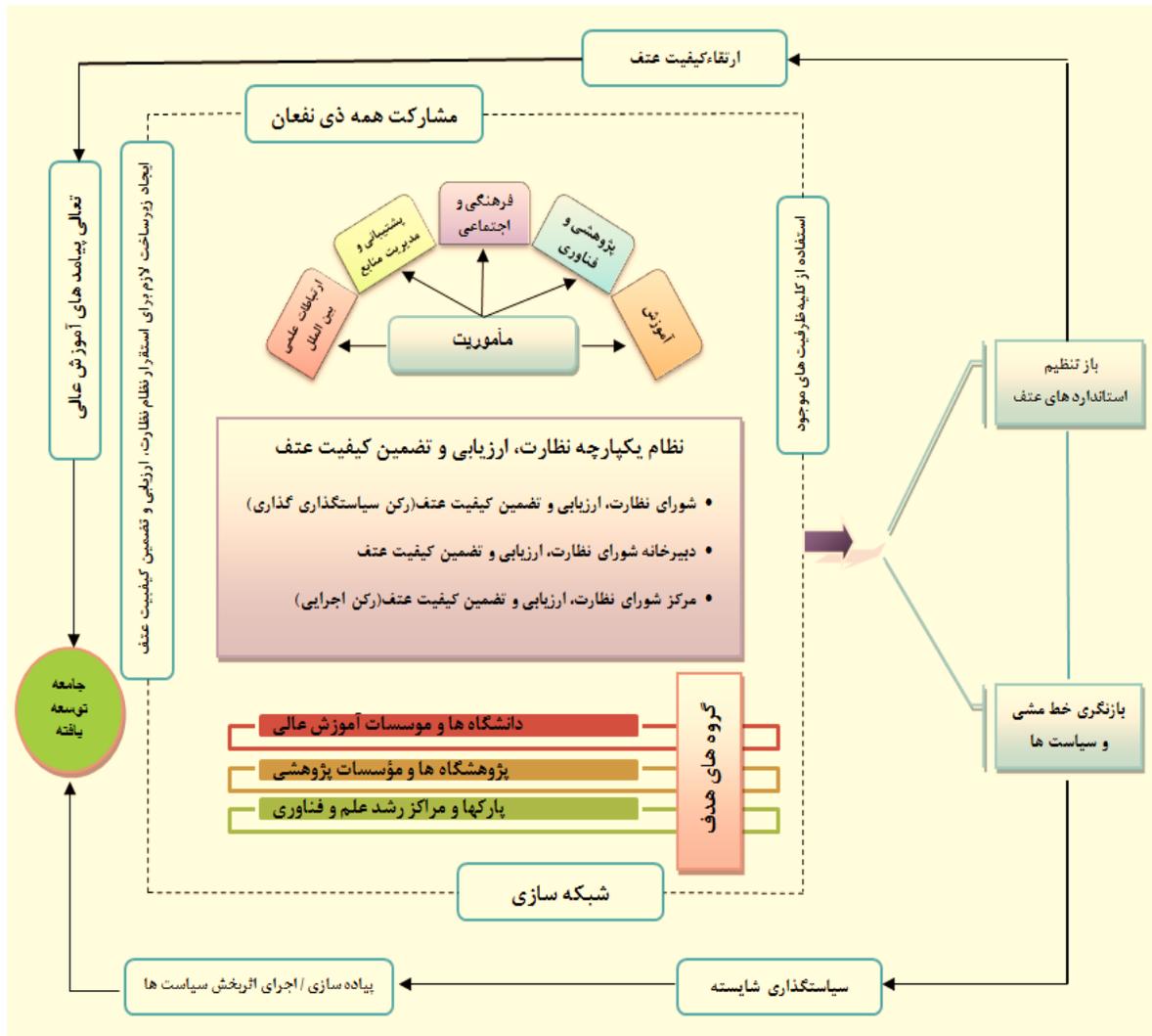
- شورای عالی انقلاب فرهنگی
- شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری
- سازمان مدیریت کشور
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
- کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی
- مجمع تشخیص مصلحت نظام
- سازمان آمار کشور
- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
- ✓ حوزه‌های مسئول در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری عتف
- ✓ دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
- ✓ پژوهشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی
- ✓ پارک‌ها و مراکز رشد علم و فناوری
- ✓ حوزه‌های امور دانشجویی، فرهنگی و اجتماعی
- ✓ حوزه‌های ستادی وزارت عتف
- دانشگاه‌های وابسته به نهادها و دستگاه‌های اجرایی
- وزارتخانه‌های دارای فعالیت‌های آموزش عالی، پژوهشی و فناوری
- ✓ وزارت اقتصاد و امور دارایی
- ✓ وزارت صنعت، معدن و تجارت
- ✓ وزارت جهاد کشاورزی
- ✓ وزارت نیرو
- ✓ وزارت نفت

نمودارهای شماره‌ی ۱ و ۲، بازیگران و ذی‌نفعان نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت و نقش آن‌ها را نشان می‌دهد.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

نمودار شماره ۲: نقش ذی نفعان و بازیگران در نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت

۲.۵. مطالعه محیط درونی و بیرونی

علاوه بر مطالعه‌ی ذی‌نفعان و بازیگران اصلی، برای طراحی یکپارچه و نظام‌مند نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت به تحلیل عوامل محیطی نیازمندیم. در واقع، تحلیل وضعیت موجود مرکز بیش از هر چیزی نیازمند تحلیل راهبردی و بررسی دقیق و عمیق عوامل درونی و شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های بیرونی این نظام است. بر اساس تحلیل راهبردی است که برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران در نظام قادر خواهند بود که به بازنگری دقیق وضعیت خویش و تدوین برنامه‌های راهبردی در زمینه نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در آموزش عالی بپردازند. مطالعه و بررسی نیروهای خارجی تاثیرگذار به ما کمک می‌کند تا ببینیم چه اتفاقی در خارج از مرکز در حال تحقق است. همچنین مطالعه و ارزیابی محیط خارج به ما کمک می‌کند؛ تهدیدهای موجود را شناسایی کنیم و ببینیم چگونه می‌توان بر آنها فائق شویم و به چالش‌ها پاسخ مناسب بدهیم.

بر این اساس، لازم است تا از طریق شناسایی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف)، و عوامل خارجی (فرصت‌ها و چالش‌ها) به مطالعه‌ی محیطی مبادرت نماییم. تحلیل این چهار رکن که با حروف اختصاری^۱ SWOT شناخته می‌شوند، برای مشخص کردن شرایطی است که نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در آن قرار دارد. شورای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی راهبردی مرکز، در این مرحله از طریق مطالعه‌ی دقیق و بررسی اسناد و بحث‌های گروهی، نخست نقاط قوت و ضعف، چالش‌ها و فرصت‌های مرکز را مشخص می‌نماید. در بررسی عوامل

^۱. Strengths, Weaknesse, Opportunities & Threats

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

خارجی نیز سعی خواهد شد تا فرصت‌ها و تهدیداتی که مرکز با آن‌ها روبه‌رو است، شناسایی گردد. به‌گونه‌ای که مدیران مرکز بتوانند با تدوین راهبردهای مناسب از فرصت‌ها بهره‌برداری نمایند و اثرات عوامل تهدیدکننده‌ی بیرونی را کاهش داده یا از آن‌ها پرهیز نمایند.

۳. مأموریت نظام

مأموریت نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت عتف ضمن توجه به یکپارچه‌سازی سیاست‌ها و اقدامات، ارتقای کیفیت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در سطح وزارتخانه، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، پژوهشگاه‌ها و پارک‌های علم و فناوری از طریق بررسی و ارزیابی مؤلفه‌های درون‌دادی، فرآیندی و برون‌دادی آموزش عالی است. نظام یکپارچه‌ی نظارت و ارزیابی ضمن فراهم آوردن زمینه‌ی پاسخگویی نظام ملی علم و فناوری به ذی‌نفعان درونی و بیرونی، امکان لازم را برای تضمین کیفیت نظام‌مند آموزش عالی و مقایسه‌ی بررسی وضعیت موجود با استانداردهای بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی را فراهم می‌آورد.

۴. چشم‌اندازهای نظام

نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به‌عنوان مرجع پایش و ارزیابی نقاط ضعف، قوت و چالش‌ها و فرصت‌های نظام آموزش عالی در یک افق پنج‌ساله، به طراحی، تدوین، سامان‌دهی و اجرای الگوها و فرایندهای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در آموزش عالی خواهد پرداخت که منجر به شکل‌گیری یک نهاد ملی تضمین کیفیت آموزش عالی و اعتباربخشی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری در سطح منطقه-ای، ملی و بین‌المللی خواهد بود.

۵. اهداف نظام

- ارتقای کیفیت نظام تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در نظام علوم، تحقیقات و فناوری (حوزه‌ی ستادی)
- اشاعه و نهادینه‌سازی فرهنگ نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در نظام عتف
- ارتقای کیفیت آموزشی، پژوهش و فناوری، دانشجویی، فرهنگی و اجتماعی و اجرایی
- بهبود کیفیت مؤلفه‌های درون‌دادی، فرآیندی و برون‌دادی نظام عتف
- شناسایی نقاط ضعف و قوت، چالش‌ها و فرصت‌های نظام عتف
- افزایش بهره‌وری (کارایی و اثربخشی) با استفاده از فرایند نظام‌مند نظارت و ارزیابی نظام عتف
- فراهم آوردن زمینه‌ی پاسخگویی نظام ملی علم و فناوری به ذی‌نفعان درونی و بیرونی
- تضمین کیفیت نظام‌مند آموزش عالی از طریق بررسی وضعیت موجود با استانداردهای بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی

۶. اصول و ارزش‌های نظام

- پرهیز از هرگونه واگرایی توسط بازیگران نظام و حفظ یکپارچگی آن
- فعال‌سازی تمامی ظرفیت‌های موجود در حوزه‌ی عتف کشور و بالاخص بخش نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت برای استقرار نظام کارآمد عتف
- پرهیز از مداخله و ایجاد مقاومت در درون نظام توسط بازیگران آن
- ماهیت حرفه‌ای و تخصصی نظارت و ارزیابی آموزش عالی
- جامعیت و انعطاف‌پذیری فرآیندها و ساز و کارهای نظارت و ارزیابی
- تمرکز زدایی به منظور تعمیق مشارکت همگانی
- انتقال درست اطلاعات و نتایج ارزیابی به ذی‌نفعان (سازمان‌ها و نهادهای مرتبط داخل و خارج از وزارت‌خانه، اعضای هیأت علمی، دانشجویان، جامعه‌ی علمی)

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

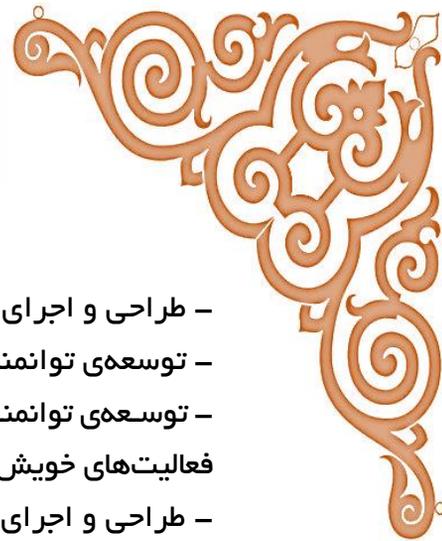
۷. راهبردهای نظام

پس از آنکه نقاط ضعف درونی و چالش‌های بیرونی مرکز مشخص شد، شورای سیاست‌گذاری، می‌باید با بهره‌گیری از مسائل راهبردی به تعیین راهبردهای کاهش نقاط ضعف و به حداقل رساندن آن مبادرت نماید. همچنین لازم است از طریق شناسایی تهدیدها و چالش‌های بیرونی در حوزه نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت، تعارض‌های موجود در داخل و خارج از مرکز مشخص و راهکارهای حل آن‌ها تعیین گردد. در این راستا لازم است راهبردهای مرکز، جهت فعالیت‌ها و اقدامات لازم برای دستیابی به اهداف ترسیم و چگونگی دستیابی به موقعیت‌های مطلوب و خنثی کردن تهدیدات در حال و آینده مشخص گردند. در ادامه به راهبردهای اساسی نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی اشاره می‌گردد.

۷.۱. استقرار نظام جامع نظارت و ارزیابی آموزش عالی

- ایجاد مدیریت یکپارچه در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فعالیت‌های اجرایی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت
- بازنگری در ساختارها و وظایف رده‌های مدیریتی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت
- بهره‌گیری از توانمندی‌های انجمن‌های تخصصی و بخش غیر دولتی برای ارزیابی و ایجاد زمینه‌های مشارکت و تشریک مساعی همه‌ی ذی‌نفعان برای ارتقا و تضمین کیفیت نظام آموزش عالی
- طراحی و اجرای الگوی مناسب برای ارزیابی راهبردی نظام جامع علم و فناوری
- طراحی و اجرای الگوی مناسب برای نظارت و ارزیابی بر مؤسسات پژوهشی و مراکز آموزش عالی

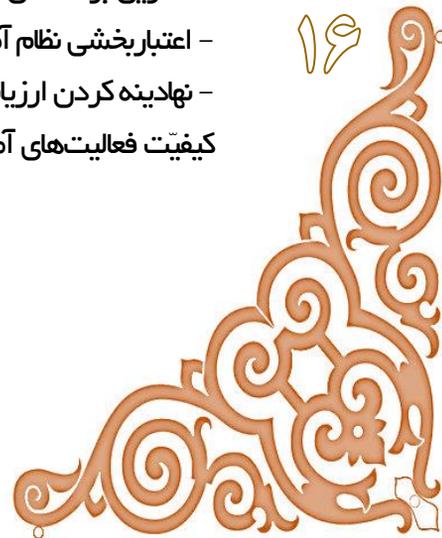
نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

- طراحی و اجرای الگوی مناسب برای ارزیابی مؤسسات پژوهشی
- توسعه‌ی توانمندی و اختیارات هیات‌های استانی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت
- توسعه‌ی توانمندی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی در نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت فعالیت‌های خویش
- طراحی و اجرای برنامه‌های راهبردی و عملیاتی به‌منظور ارتقای فرهنگ و اشاعه و نهادینه‌سازی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در نظام آموزش عالی
- تفویض اختیار به هیات‌های استانی و توجه به مناطق ده‌گانه‌ی کشور در نظارت و ارزیابی نظام آموزش عالی

۷.۲. استقرار نظام اعتباربخشی، تضمین کیفیت و رتبه‌بندی نظام آموزش عالی

- طراحی و اجرای الگوی مناسب برای تضمین کیفیت درون‌داده‌ها، فرایندها، محصول و برون‌داده‌های نظام عتف با بهره‌گیری از استانداردها و شاخص‌های بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی
- طراحی نظام اعتباربخشی و تضمین کیفیت و رتبه‌بندی مراکز آموزش عالی
- برقراری پیوند با شبکه‌های ارزیابی جهانی، انجمن‌های اعتباربخشی و مؤسسات ارزیابی و تضمین کیفیت
- تدوین برنامه‌های همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی در حوزه‌ی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت
- اعتباربخشی نظام آموزش عالی کشور به‌منظور فراهم آوردن زمینه‌ی پاسخگویی نظام عتف به ذی‌نفعان
- نهادینه کردن ارزیابی درونی در واحدهای دانشگاهی به‌عنوان یکی از فرایندهای اصلی برنامه‌ریزی بهبود کیفیت فعالیت‌های آموزشی، فرهنگی و پژوهشی در دانشگاه‌ها

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

۸. رویکردهای اصلی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت

در نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت، پنج رویکرد مدنظر قرار گرفته است که عبارتند از:

- ۱) بازنگری در ساختار مرکز
- ۲) توجه به تضمین کیفیت و اعتباربخشی مؤسسات آموزش عالی
- ۳) توجه به ارزیابی راهبردی
- ۴) بهره‌گیری از تمام قابلیت‌های سازمان‌ها و نهادهای داخلی و خارجی در امر نظارت و ارزیابی و ایجاد زمینه‌ی مشارکت و تشریک مساعی هم‌ی ذی‌نفعان در ارتقا و تضمین کیفیت عتف
- ۵) توجه به ارزیابی به‌عنوان یکی از چرخه‌های برنامه‌ریزی و بهبود کیفیت آموزش عالی در ادامه به تشریح هر یک از رویکردهای جدید می‌پردازیم.

۸.۱. ایجاد ساختار نظام

بازنگری در ساختار نظام یکی از رویکردهای جدید در نظام یکپارچه نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی محسوب می‌گردد. در ساختار جدید، چهار رکن اصلی مدنظر قرار گرفته است:

- شورای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی
- مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی
- هیأت‌های نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت استانی آموزش عالی
- دفاتر و یا واحدهای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری (نمودار ۳)

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

نمودار شماره ۳: ارکان نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت

۸.۱.۱. شورای نظارت و ارزیابی

وظایف و اختیارات شورا

- ۱- بررسی و تصویب سیاست‌ها، خط مشی‌ها، اصول و برنامه‌های کلی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی اعم از آموزشی، پژوهشی، فناوری، فرهنگی و اجرایی
- ۲- هم‌سو سازی کلیه فعالیت‌های نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی
- ۳- بررسی و تصویب شاخص‌ها و استانداردهای ملی در نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی
- ۴- تصویب ضوابط و آیین‌نامه‌های مورد نیاز در ارتباط با بندهای ۵ و ۶ جزء (ب) ماده ۲ قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مصوب سال ۱۳۸۳
- ۵- تصویب دستورالعمل‌های مورد نیاز نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

۸.۱.۲. مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت

مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری، متولی اصلی امر نظارت و ارزیابی و تضمین کیفیت است که به موجب قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تشکیل شده است. مرکز متشکل از کارگروه‌ها و کمیسیون‌های مشورتی است. کارگروه‌های اصلی مرکز عبارتند از:

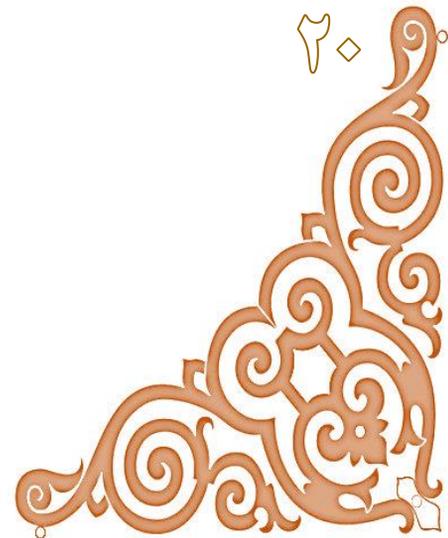
- کارگروه نظارت و ارزیابی حوزه‌ی ستادی وزارتخانه
- کارگروه نظارت و ارزیابی دانشگاه‌های دولتی، دانشگاه‌های وابسته به دستگاه‌های اجرایی و دانشگاه فرهنگیان
- کارگروه نظارت و ارزیابی مؤسسات پژوهشی و فناوری
- کارگروه نظارت و ارزیابی واحدها و مراکز دانشگاه آزاد اسلامی
- کارگروه نظارت و ارزیابی واحدها و مراکز دانشگاه پیام نور
- کارگروه نظارت و ارزیابی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیر دولتی - غیرانتفاعی و مؤسسات آموزش عالی آزاد
- کارگروه نظارت و ارزیابی دانشگاه فنی و حرفه‌ای
- کارگروه نظارت و ارزیابی دانشگاه جامع علمی - کاربردی
- کارگروه ارزیابی (مدیریتی) روسای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

طراحی و تدوین برنامه‌های نظارت و ارزیابی مؤسسه‌های زیر نظام‌های هشت‌گانه، تعامل مستمر با هیأت‌های استانی و مؤسسه‌ها جهت ارتقای کیفیت آموزشی، پژوهشی و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی، تلاش در جهت حسن اجرای آیین‌نامه‌ها، مقررات، برنامه‌های آموزشی، پژوهشی و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی در مراکز آموزش عالی و مؤسسات تحقیقاتی، هماهنگی لازم جهت بازدیدهای ادواری و موردی و ارایه-ی راهکارها و برنامه‌های مناسب در زیرنظام‌های ذی‌ربط، تهیه‌ی گزارش‌های علمی و تحلیلی در راستای فرآیند ایجاد، توسعه، ارتقا و انحلال و سایر فعالیت‌هایی که زمینه‌ی ارتقای کیفی و اعتباربخشی مؤسسه‌های آموزش عالی، پژوهشی و فناوری را فراهم آورد، از جمله وظایف اصلی کارگروه‌ها در نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت است.

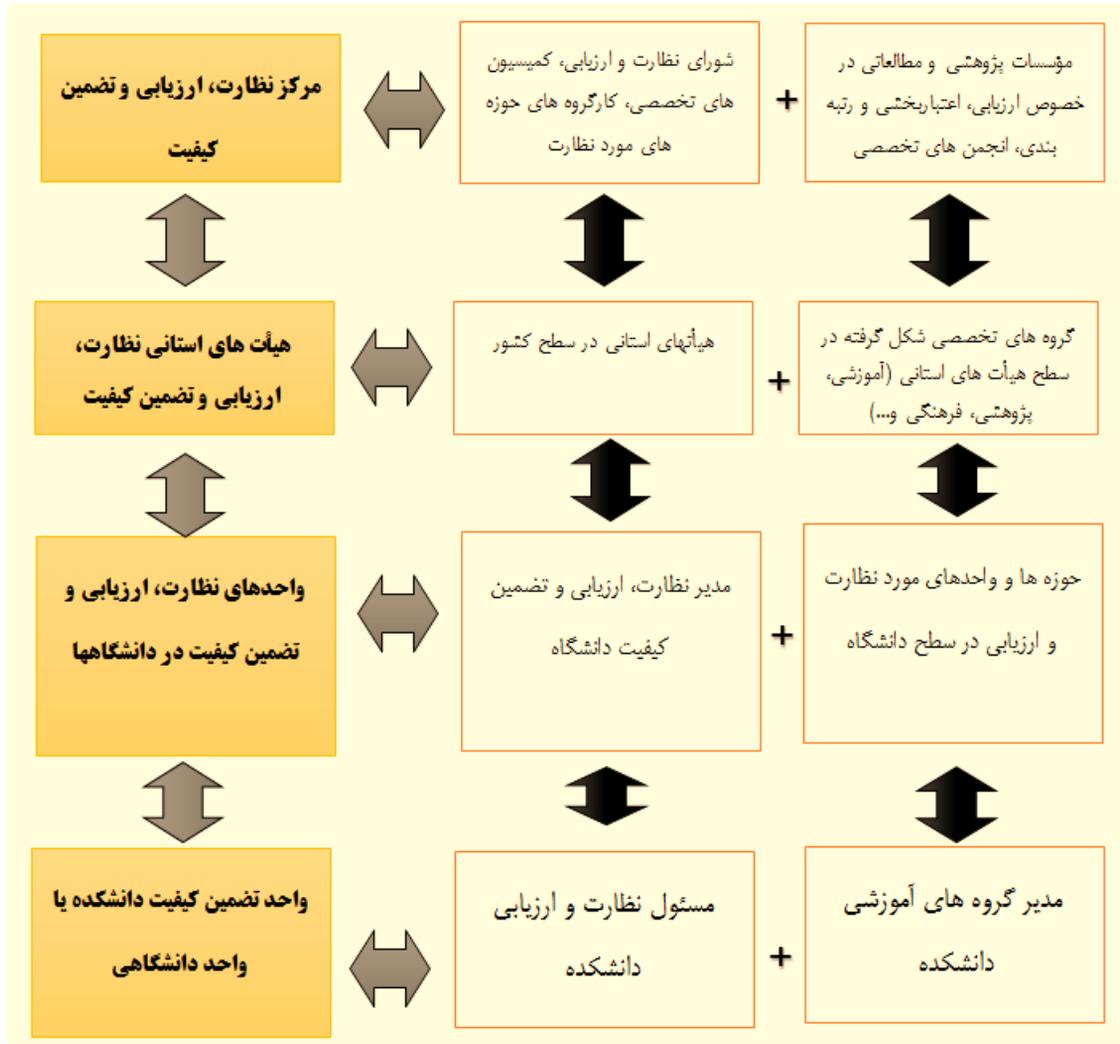
کمیسیون‌های تخصصی در مرکز نیز متولی بررسی، مشاوره، تحقیق، طراحی و تدوین برنامه‌های راهبردی و تدوین سیاست‌های اجرایی برای دبیرخانه و شورا هستند.

نمودار شماره ۴ بیانگر ساختار مفهومی مرکز و ارتباط آن با کارگروه‌ها، کمیسیون‌ها، هیأت‌های استانی و واحدهای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در سطح دانشگاه‌ها است.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

نمودار شماره ۴: ساختار مفهومی مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت

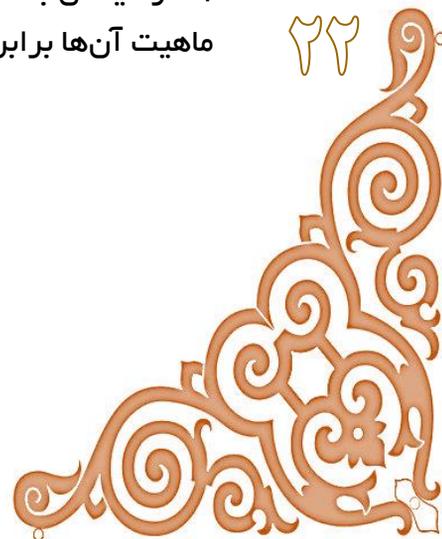

۸.۱.۳. هیأت‌های نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت استانی

یکی از ارکان اصلی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت عتف، هیأت‌های استانی نظارت است. وظایف و اختیارات هیأت‌های استانی عبارتند از:

- ۱- نظارت و ارزیابی مستمر بر چگونگی انجام فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و اجرایی مؤسسه‌های استان
- ۲- تهیه گزارش‌های لازم از وضعیت آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، اجتماعی و اجرایی مؤسسه‌های مستقر در استان و ارسال آن به مرکز جهت اتخاذ تدابیر لازم
- ۳- برگزاری کارگاه‌ها، گردهم‌آیی‌ها، سمینارها و ... در راستای ارتقاء کیفی مؤسسه‌ها
- ۴- پیشنهاد اصلاح فرآیند نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در استان
- ۵- پیگیری اجرایی سیاست‌ها و خط مشی مرکز
- ۶- تهیه و تدوین برنامه‌ی سالیانه‌ی نظارت و ارزیابی استانی و ارسال آن به مرکز
- ۷- پی‌گیری موارد ارجاعی از سوی مرکز و ارسال نتایج آن به مرکز
- ۸- شناسایی نقاط قوت و ضعف، چالش‌ها و فرصت‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و اجرایی مؤسسه‌های آموزش عالی استان و پی‌گیری راهکارهای تضمین کیفیت آن‌ها
- ۹- رسیدگی به شکوائیه‌های افراد حقیقی یا حقوقی در خصوص مسائل آموزش عالی که ماهیت آن‌ها برابر مقررات جنبه‌ی نظارتی و ارزیابی دارد.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

۸.۱.۴. دفاتر نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در سطح دانشگاه‌ها

آخرین حلقه‌ی چرخه‌ی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت عتف، واحدهای نظارت و ارزیابی در سطح دانشگاه‌ها است. وظایف و اختیارات این دفاتر عبارتند از:

۱. نظارت و ارزیابی مستمر مؤسسه و تعیین میزان کسب موفقیت آن در ابعاد فرهنگی، آموزشی، پژوهشی و فناوری یکی از وظایف اصلی هر مؤسسه است. از این رو مؤسسه موظف است ساختار، تشکیلات و امکانات مناسب را جهت انجام نظارت و ارزیابی مستمر و کارآمد زیر نظر مستقیم رئیس مؤسسه فراهم آورد.

۲. هر "مؤسسه" موظف است هماهنگی لازم را برای انجام ارزیابی توسط هیأت‌های استانی و یا گروه‌های اعزامی توسط مرکز فراهم آورد.

۳. مدیر دفتر نظارت و ارزیابی مؤسسه می‌تواند با بهره‌گیری از نظرات افراد متخصص یا صاحب نظر در امر نظارت و ارزیابی، در راستای بهبود و ارتقای کیفیت، کارگروه تخصصی نظارت و ارزیابی تشکیل دهد.

۴. نهادینه کردن فرهنگ ارزیابی درونی و بهره‌گیری از آن در تدوین برنامه‌های بهبود کیفیت گروه‌ها و دانشکده‌ها از وظایف اصلی دفاتر نظارت و ارزیابی در دانشگاه‌ها است.

۵. ارزیابی راهبردی برنامه‌ها و فعالیت‌های واحدهای دانشگاهی

۸.۲. تضمین کیفیت و اعتباربخشی در نظام آموزش عالی

توجه به کیفیت و ارزیابی میزان تحقق آن از رویکردهای مهم نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت است. در نظام آموزش عالی، گروه‌های مختلف، دارای نظرات متفاوتی در زمینه‌ی کیفیت آموزش هستند. این امر باعث می‌گردد که هر کدام از آنها برای بعدی از آموزش عالی اولویت قائل شوند. برای مثال، دانشجویان و مدرسان امکان دارد صرفاً به فرایند

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

آموزش توجه نمایند. در حالی که امکان دارد توجه کارفرمایان در کیفیت دانش‌آموختگان باشد. هر فرد در چهارچوب ارزش‌های مورد نظر خود ممکن است درباره‌ی کیفیت به گونه‌ای خاص قضاوت کند. در کل، کیفیت را می‌توان مجموع ویژگی‌ها و خصوصیات دانست که از توانایی لازم در بر آوردن خواسته‌های نظام آموزش عالی برخوردار است. ده عنصر را می‌توان به‌عنوان عوامل اصلی تشکیل دهنده‌ی کیفیت در نظام دانشگاهی مد نظر قرار داد: ۱) اهداف کلی و برنامه‌ی درسی (۲) محیط تدریس و یادگیری (۳) منابع انسانی (۴) منابع یادگیری (۵) سازمان‌دهی دوره (۶) فعالیت تدریس و یادگیری (۷) امور دانشجویی (۸) مدیریت، برنامه‌ریزی، ارزیابی و نظارت (۹) فعالیت دانشجویان (۱۰) برون‌دادها، پیامدها و کنترل کیفیت برای اطمینان از تحقق کیفیت در نظام آموزش عالی، ارزیابی امری ضروری است. در حقیقت، ارزیابی آموزش عالی، تضمین‌کننده‌ی آن است که نظام در راستای مأموریت، اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های خویش عمل می‌کند. ارزیابی آموزش عالی در نهایت می‌تواند به قضاوت ارزشی در مورد فایده‌ی اجتماعی و مطلوبیت درون‌دادها، فرایندها و محصول (همچنین برون‌دادها و پیامدهای) نظام آموزش عالی بپردازد.

ارزیابی در واحد دانشگاهی مبنای تعمق و تفحص علمی برای تعیین اهداف، راهبردها و برنامه‌های عملیاتی است. بهره‌گیری از اطلاعات به‌دست آمده از فعالیت ارزیابی، نگرشی عمیق نسبت به مدیریت و سازماندهی گروه‌ها و واحدهای آموزشی، گزینش دانشجویان، تأمین نیروی انسانی مورد نیاز (اعضای هیأت علمی و مجموعه‌ی افراد شاغل در خدمات آموزشی و پشتیبانی)، تجهیزات و امکانات، منابع اطلاع‌رسانی و کتابخانه، سیستم مدیریت، فرایند تدریس و یادگیری و سرنوشت شغلی دانش‌آموختگان به‌دست می‌دهد. ارزیابی این امکان را برای مراکز آموزش عالی و مؤسسه‌ی آموزشی فراهم می‌آورد تا ضمن بازنگری در عملکرد خویش، چشم‌اندازها و چالش‌های فرا روی خویش را دریابند و با انجام اصلاحات لازم، فعالیت‌های خود را با کارایی و اثربخشی بیش‌تر انجام دهند.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بر این اساس، ارزیابی عبارتست از سنجش و اندازه‌گیری میزان موفقیت و عدم موفقیت طرح‌ها و برنامه‌های یک مرکز آموزش عالی به منظور ارائه راه‌حل‌های منطقی برای بهبود آن. در واحدهای دانشگاهی از ارزیابی آموزشی می‌توان برای ارتقای فعالیت‌های مدیریت، دانشجویان، اعضای هیأت علمی، برنامه‌های درسی و سایر فرایندهای نظام آموزشی استفاده کرد. علاوه بر آن به کمک ارزیابی می‌توان بر چگونگی فرایندهای نظام نظارت کرده و سرانجام فعالیت‌های آن را در جهت مطلوب سوق داد.

بنابراین وظیفه‌ی ارزیابی این است؛ ۱. اطلاعات را گردآوری کند، ۲. داده‌های جمع‌آوری شده را طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل کند، ۳. قبل از اجرای برنامه‌ها در مورد آن‌ها قضاوت کند. ۴. و در نهایت نارسایی‌های عملیاتی و اجرایی در مراحل مختلف برنامه را شناسایی و برنامه‌های بهبود کیفیت واحد دانشگاهی را تدوین نماید.

با توجه به نقش ارزیابی کیفیت در افزایش احتمال دستیابی برنامه به اهداف خویش، اکثر نظام‌های آموزش عالی جهان با توسل به الگوهای ارزیابی، تلاش مستمری را در زمینه تعیین و تضمین کیفیت در برنامه‌ها و دوره‌های آموزشی خویش داشته‌اند. الگوی ارزیابی آموزش عالی بی‌شمارند که از آن میان می‌توان به الگوهای ذیل اشاره کرد:

۱) الگوی ارزیابی تحقق یافتن هدفها

۲) الگوی شبه آزمایش

۳) الگوی سیپ

۴) الگوی استیک

۵) الگوی پاسخگویانه

۶) الگوی ارزیابی اختلاف

۷) الگوی ارزیابی اجرای عمل

۸) الگوی ارزیابی کار آگاهانه

- ۹) الگوی ارزیابی هدف آزاد
- ۱۰) الگوی ارزیابی به مثابه روشنگری
- ۱۱) الگوی ارزیابی مبتنی بر خبرگی
- ۱۲) الگوی ارزیابی بر مدافعه
- ۱۳) الگوی ارزیابی مشارکتی
- ۱۴) الگوی ارزیابی اعتبار بخشی

در میان الگوهای ابداع شده جهت ارزیابی نظام‌های آموزش عالی، الگوی اعتباربخشی کاربرد وسیع‌تری در نظام آموزش عالی داشته است. اعتباربخشی، فرایندی است که طی آن سیستم مورد نظر ابتدا از طریق ارزیابی درونی درباره‌ی وضعیت موجود خود در مقایسه با هدف‌های بیان شده قضاوت می‌کند. این قضاوت به وسیله‌ی اعضای سیستم به عمل می‌آید. هدف این ارزیابی آن است که اعضا را نسبت به بهبود وضعیت برنامه ترغیب کند. پس از تدوین گزارش ارزیابی درونی باید به وسیله‌ی هیات هم‌گنان به ارزیابی برونی و رتبه‌بندی پرداخت. دو هدف اساسی و آغازین اعتباربخشی عبارتند از: اطمینان کیفی و دارا بودن حداقل استانداردها.

بنابراین مفروضه‌ی اصلی در کاربرد الگوی اعتباربخشی آن است که نظام دانشگاهی داوطلبانه مشتاق ارزیابی کیفیت فعالیت‌هایش است. این نظام ابتدا به ارزیابی درونی خود می‌پردازد پس از آن گزارش ارزیابی درونی را جهت ملاحظه‌ی نهاد ارزیابی کننده (هیئت هم‌گنان) ارسال داشته و درخواست می‌کند که ضمن بازدید از نظام دانشگاهی به ارزیابی برونی آن بپردازد. به طور کلی، از دیدگاه متخصصان اهداف زیر را برای اعتباربخشی نظام آموزش عالی می‌توان مطرح کرد: ۱) تأیید این که یک مؤسسه به سطح استانداردهای رسمی و مدون رسیده است. ۲) کمک به دانشجویان بالقوه در امر شناسایی مؤسسات معتبر و قابل

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

قبول (۳) کمک به مؤسسات در تعیین میزان واحدهای انتقالی قابل پذیرش (۴) کمک به شناسایی مؤسسات و برنامه‌ها به منظور سرمایه‌گذاری بخش خصوصی (۵) تعیین اهدافی جهت هم‌پوشانی برنامه‌ها و برانگیزاندن امر افزایش جامع استانداردها در میان مؤسسات آموزشی (۶) محافظت یک مؤسسه در مقابل فشارهای زیان‌بخش درونی و بیرونی (۷) مشارکت جامع اعضای هیأت علمی و کارکنان در امر برنامه‌ریزی و ارزشیابی مؤسسه (۸) تعیین معیارها و ملاک‌ها برای صدور گواهی‌نامه و پروانه‌ی تخصصی و ارتقای کیفیت درونی که چنین آمادگی‌هایی را فراهم می‌آورد.

فرایند اعتباربخشی مشتمل بر سه مرحله یا سه بخش است که در آموزش عالی دو قسمت اول بیشتر به اجرا در آمده است:

الف) ارزیابی درونی

ب) ارزیابی بیرونی

ج) مقایسه و رتبه بندی

ارزیابی درونی مرحله‌ی آغازین کاربرد اعتبار بخشی تلقی می‌شود. مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری به منظور دیدن خود در آئینه، اقدام به ارزیابی درونی می‌کنند تا نقاط قوت و ضعف خود را دریابند و به اصلاح نقاط ضعف بپردازند. بنابراین، ارزیابی درونی یکی از الگوهای رایج برای بررسی و شناسایی نیازها و کمبودهای آموزشی در یک گروه آموزشی، دانشکده و یا مرکز آموزش عالی است. در ارزیابی درونی، اعضاء یک واحد دانشگاهی، خود به صورت‌بندی پرسش‌های ارزیابی می‌پردازند. روش‌های گردآوری داده‌های مورد نیاز را تعیین کرده و پس از تحلیل آن‌ها به‌طور مشخص به قضاوت درباره‌ی خود می‌پردازند. و سرانجام با استفاده از نتایج به بهبود امور مبادرت می‌کنند.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

ارزیابی درونی حکم خود سنجی است. آگاهی و اشعار به وضعیت خود و کیفیت آموزش و پژوهش مرکز آموزش عالی به مثابه‌ی جان فزونی و نیروبخشی به گستره‌ی فعالیت‌های دانشگاهی است. گسترش و توسعه‌ی سازمانی و بهبود و اصلاح کیفیت آموزش و پژوهش نیازمند محاسبه مداوم خویشتن است. گذر از نظام ارزیابی نظارت‌گونه و تهدید آمیز و دستیابی به آرمان مشارکت تمامی اعضا و نیروهای بالقوه‌ی واحد دانشگاهی برای به‌سازی خود از اهداف نخستین ارزیابی درونی در دانشگاه‌هاست. با مدد ارزیابی درونی نقاط قوت و ضعف سیستم آموزشی از سوی اعضای هیأت علمی و کارکنان دانشگاه تعیین می‌گردد. در ارزیابی درونی، هم‌راهی و هم‌داستانی اعضای هیأت علمی در بالندگی و آرایش فعالیت‌های خود و مرکز آموزش عالی، کمال و توسعه‌ی کیفی و کمی دانشگاهی را نوید می‌دهند.

بنابراین ارزیابی درونی به‌دلایل مختلف در نظام آموزشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است:

- ۱) آشکار کردن جنبه‌های مختلف (درون‌داد، فرایند و برون‌داد) کیفیت نظام دانشگاهی
- ۲) کمک به خودتنظیمی امور نظام دانشگاهی
- ۳) بهبود بخشیدن کیفیت نظام دانشگاهی
- ۴) مشارکت دادن اعضای هیأت علمی در شفاف‌سازی امور دانشگاهی و قدرت‌سپاری به آنان
- ۵) پاسخگو کردن دانشگاه نسبت به نیازهای جامعه
- ۶) نمایان ساختن میزان دستیابی به اهداف نظام
- ۷) عرضه‌ی اطلاعات جهت آگاهی دانشجویان، کارفرمایان و سایر افراد ذی‌ربط و ذی‌نفع درباره‌ی نظام دانشگاهی.

در ارزیابی درونی، افراد ذی‌نفع برنامه، خود به ارزیابی خویش مبادرت می‌نمایند، و چنان‌چه در فرایند ارزیابی از متخصص به‌عنوان مشاور استفاده کنند، اما کنترل فرایند ارزیابی را در تنظیم سؤالات، انتخاب روش‌ها، طراحی تحقیق، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، تعیین

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

معیارهای موفقیت برنامه و استفاده از اطلاعات ارزیابی برای برنامه‌ریزی آتی خود در دست خواهند داشت. برخی از شیوه‌های خود ارزیابی عبارتند از:

(الف) خود ارزیابی جامع، این شکل مطالعه، جزء عام‌ترین نوع بررسی سازمانی است که در آن تمامی جنبه‌های برنامه، ساختارهای نظارت و حمایت، منابع و خدمات و پیامدهای آموزشی با توجه به اهداف تعریف شده، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

(ب) نوع دوم خود ارزیابی به شیوه‌ای است که مؤسسه‌ی آموزشی تنها آن جنبه را مورد ارزیابی قرار می‌دهد که دارای اهمیت نخست است. برای نمونه در این نوع ارزیابی به فعالیت‌های اعضای هیات علمی، روش‌های تدریس و یا پیامدهای کل عملکرد و سازمان توجه می‌شود.

(ج) روش سوم برای خود ارزیابی، ارزیابی مقولات انتخابی است که بر زمینه، واحدها یا جنبه‌های مشخصی از مؤسسه متمرکز است.

امروزه بهره‌گیری از ارزیابی درونی به سبب افزایش عنایت به تحقیق و برنامه‌ریزی سازمانی، گسترش یافته است. هر دانشگاه متشکل از یک کمیته‌ی رهبری در خودارزیابی است. این کمیته‌ی رهبری که مرکز ثقل فعالیت‌های ارزیابی است، به طراحی و سازماندهی مطالعه پرداخته و اعضا و گروه‌های کاری را گزینش می‌کند. کمیته‌ی ارزیابی معمولاً عنصر کلیدی در امر تفسیر و تجزیه و تحلیل نتایج مطالعات و بررسی‌های ارزیابی است و در نهایت پیشنهادات و توصیه‌هایی برای تغییر و بهبود سازمانی ارائه می‌دهد که در پیامد و هدف اصلی فرایند خود ارزیابی موثر است. اعضای کمیته‌ی رهبری، به‌طور متوسط بین ۱۰ تا ۲۰ عضو است و شامل ۳۰ درصد مدیران، ۵۵ درصد اعضای هیات علمی و ۱۵ درصد دانشجویان می‌باشد. حدود ۵۵ درصد از مؤسسات آموزشی از مدیران مؤسسه به‌عنوان رئیس کمیته‌ی رهبری و هماهنگ کننده استفاده می‌کنند. بنابراین پیش‌نیاز اجرای ارزیابی درونی آن است که یک نظام دانشگاهی مایل به چنین امری باشد و اعضای هیات علمی این نظام برای اجرای ارزیابی درونی از رغبت لازم برخوردار باشند.

نظام جامع نظارت، ارزیاب و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

نمودار ۵: گامهای ارزیابی درونی

گام اول: تشکیل کمیته‌های ارزیابی درونی در واحد دانشگاهی

تعیین اعضای تیم ارزیابی، تعیین نقش‌ها و وظایف هر عضو

گام دوم: زمان‌بندی

تدوین برنامه‌های زمان‌بندی ارزیابی

گام سوم: بررسی و ارزیابی وضعیت موجود

تعیین عوامل و اجزای مورد ارزیابی،

تعیین ملاک‌ها و معیارهای قضاوت برای هر کدام از اجزای تشکیل دهنده کیفیت،

تهیه و تدوین ابزار جمع‌آوری اطلاعات،

مقایسه وضعیت موجود با معیارهای تدوین شده و

شناسایی نقاط قوت و ضعف واحد آموزشی

گام چهارم: تدوین گزارش ارزیابی درونی

شامل تاریخچه‌ای از گروه‌ها یا واحدهای آموزشی، فرایند ارزیابی درونی، نتایج ارزیابی و راهکارهای بهبود کیفیت

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

نتیجه‌ی ارزیابی درونی به صورت یک گزارش مدون ارائه می‌شود. هدف اصلی این گزارش، ثبت کامل تجربیات ارزیابی است که اجزای آن را زمینه و متن سؤالات مطروحه، طرح ارزیابی، معیارهای ارزیابی، شناسایی وضعیت موجود و تشخیص نقاط قوت و ضعف تشکیل می‌دهد. گزارش ارزیابی می‌تواند محرمانه تلقی شود یا این‌که برای استفاده دیگران در دسترس قرار گیرد. به‌طور کلی ارزیابی درونی شامل چهار گام عمده است (نمودار ۵).

پس از انجام ارزیابی درونی مؤسسه‌ی آموزش عالی و تلاش مداوم در بهبود کیفیت خویش بر مبنای گزارش‌های ارزیابی، مؤسسات می‌توانند برای ارزیابی بیرونی و اعتباربخشی اعلام آمادگی کنند.

نمودار ۶: سطوح تضمین کیفیت در آموزش عالی کشور

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

ارزیابی بیرونی، در مدیریت آموزش عالی انکارناپذیر است. به طور کلی دانشگاه‌ها در پی آن هستند که با به‌کارگیری راهکارهای گوناگون و به طور مستمر به بهبود کیفیت برنامه‌ها و نظام آموزشی، پژوهشی و عرضه‌ی خدمات تخصصی خود پردازند. تجربیات بین‌المللی و ملی حاکی از آن است که فرایند ارزیابی بیرونی می‌تواند، به‌ویژه در سطح گروه آموزشی، به‌عنوان یکی از سازوکارهای مؤثر در تضمین کیفیت دانشگاهی نقش بسزایی ایفا نماید. ارزیابی بیرونی به‌عنوان یک اصطلاح عمومی برای کلیه‌ی اشکال بازبینی، بررسی و اعتبار سنجی کیفیت به‌کار می‌رود. به‌طور خاص نیز فرایندی است که به‌وسیله متخصصان بیرونی، در خصوص یک برنامه یا مؤسسه و برای ارزشیابی و تضمین کیفیت آن انجام می‌گیرد. شکی نیست که ارزیابی بیرونی باید بر ارزیابی درونی استوار باشد، به طوری که قبل از انجام آن، گزارش ارزیابی درونی در دسترس باشد (هاروی^۱، ۲۰۰۴).

اهمیت ارزیابی بیرونی چنان است که در اغلب کشورهای موفق در ارزیابی و بهبود کیفیت آموزش عالی، انجام ارزیابی بیرونی را بر عهده‌ی سازمان‌هایی تحت عنوان نهاد (شورا، مؤسسه، سازمان و...) تضمین کیفیت و اعتبار سنجی در آموزش عالی قرار داده‌اند. در انجام ارزیابی بیرونی، معمولاً سه فعالیت متمایز به‌عمل می‌آید: ۱- تحلیل گزارش ارزیابی درونی؛ ۲- بازدید هیئت هم‌گنان از محل^۲ (گروه آموزشی)؛ ۳- تهیه‌ی گزارش ارزیابی بیرونی. به‌عبارت دیگر ارزیابی بیرونی مرحله‌ی دوم فرایند اعتبارسنجی است که طی آن «افرادی از خارج نظام آموزشی» با توجه به تخصص و صلاحیتی که دارند، نتایج ارزیابی درونی را بازنگری و اعتبار آن را مورد توجه قرار می‌دهند. سپس گزارشی از ارزیابی خود تهیه می‌کنند و درنهایت پیشنهادها برای بهبود به گروه آموزشی ارائه می‌دهند (بازرگان، ۱۳۸۹: ۴۴-۵۴). از این رو، ارزیابی بیرونی فرصتی مناسب برای گروه‌های

¹ . Harvey

² . Site visit

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

آموزشی فراهم می‌کند تا با دید نقادانه دیگران نسبت به آمادگی گروه برای بهبود کیفیت سود برده و از طریق تبادل نظر سازنده با افراد دانشگاهی برجسته‌ی خارج از گروه، چگونگی نیل به این امر را فراهم کند.

ارزیابی بیرونی یک گروه آموزشی دلالت بر فرایند قضاوتی دارد که توسط یک نهاد تخصصی انجام می‌گیرد. این فرایند شامل جمع‌آوری داده‌ها، اطلاعات و مدارک لازم درباره‌ی کیفیت آن گروه است و به‌منظور قضاوت درباره‌ی تطابق وضعیت موجود و مطلوب، انجام می‌شود (بازرگان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۹).

اهمیت ارزیابی بیرونی چنان است که در اغلب کشورهای موفق در ارزیابی و بهبود کیفیت آموزش عالی، انجام ارزیابی بیرونی بر عهده‌ی سازمانی تحت عنوان تضمین کیفیت و اعتبارسنجی در آموزش عالی قرار دارد (بازرگان، ۱۳۸۹: ۲۰).

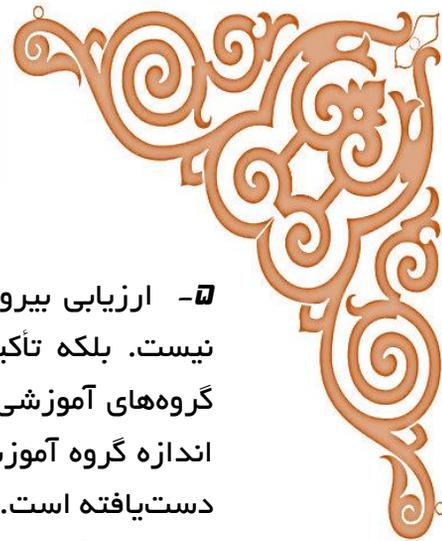
در ارزیابی بیرونی لازم است مقدمات زیر را آماده نمود:

۱- قبلاً ارزیابی درونی گروه آموزشی انجام شده باشد و گزارش آن بر اساس چارچوبی نظام‌مند و مبتنی برگردآوری داده‌ها و اطلاعات صحیح تدوین شده باشد.

۲- گزارش ارزیابی درونی به‌وسیله‌ی یک‌نهاد ارزیابی بیرونی در اختیار هیئت هم‌گنان قرار داده‌شده باشد.

۳- متخصصان ارزیابی بیرونی، گروه آموزشی را بازدید کنند و گزارش ارزیابی درونی را بررسی و نقد نمایند.

۴- هیئت هم‌گنان صرفاً به منظور روشن شدن جنبه‌های مبهم گزارش ارزیابی درونی، پی بردن قوت‌ها و فرصت‌های گروه آموزشی، شناسایی نقاط ضعف و چگونگی استفاده از قوت‌ها و فرصت‌ها برای از میان بردن ضعف‌ها، پیشنهادهای عملی عرضه کند. بنابراین در فرایند ارزیابی بیرونی، هدف هیئت هم‌گنان آن است که ضمن بازدید از گروه آموزشی و مصاحبه با افراد ذی‌ربط، نسبت به کیفیت گروه قضاوت کنند.

۱- ارزیابی بیرونی توسط هیئت هم‌گنان به دنبال مقایسه‌ی گروه‌های آموزشی با یکدیگر نیست. بلکه تأکید اصلی آن بر قضاوت درباره‌ی تطابق درباره‌ی هدف‌ها و عملکردهای گروه‌های آموزشی است. به عبارت دیگر در ارزیابی بیرونی سؤال اصلی این است که تا چه اندازه گروه آموزشی، هدف‌های خود را تصریح کرده و در عمل تا چه میزان به این هدف‌ها دست‌یافته است.

۲- گروه آموزشی تمایل خود برای ارزیابی بیرونی را داوطلبانه اعلام داشته و نتایج آن برای ذی‌نفعان قابل‌دسترس باشد (بازرگان، ۱۳۸۹: ۲۲-۲۱).

مراحل ارزیابی بیرونی

- ۱- تشکیل کمیته‌ی ارزیابی بیرونی
- ۲- تدوین سیاست‌ها و دستورالعمل‌های برای اجرای ارزیابی بیرونی
- ۳- تشکیل هیئت هم‌گنان برای بازدید و آشنا ساختن آن‌ها با فرآیند بازدید از گروه
- ۴- مطالعه و بررسی گزارش ارزیابی درونی
- ۵- تعیین و تصویب استانداردهای مناسب با اهداف گروه
- ۶- بازدید هیئت‌علمی از فضاها، امکانات و تجهیزات گروه
- ۷- تشکیل جلسه مشترک با کمیته‌ی ارزیابی درونی، کمیته‌ی دانشجویان، کمیته‌ی دانش‌آموختگان، کارفرمایان و مدیر گروه مربوطه
- ۸- تدوین گزارش ارزیابی بیرونی (مصلح، ۱۳۹۴).

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

منافع ارزیابی بیرونی

- ۱- جلب اعتماد جامعه در مورد مدارک دانش‌آموختگان برنامه‌ی آموزشی
- ۲- حمایت از دانشجویان در مقابل برنامه‌های بی‌کیفیت، با نظارت بر خودارزیابی‌ها و ممیزی‌های بیرونی
- ۳- برخورداری از مزیت آموزشی که موجب کسب اعتبار در بازار کار برای مؤسسه‌ی اعتبار سنجی می‌شود
- ۴- اظهار نظر بیرونی در خصوص سیستم تضمین کیفیت که همان بازخورد مثبتی است که مؤسسه‌ی اعتبارسنجی از جامعه دریافت می‌کند (سیاری و همکاران، ۱۳۸۵: ۳۷).

۸.۳. نگاه راهبردی در امر نظارت و ارزیابی آموزش عالی

اصلاح یا تغییر و نوآوری در نظام آموزش عالی کشور، نیازمند تحلیل راهبردی و بررسی دقیق و عمیق سیاست‌ها و برنامه‌های کلان وزارتخانه و شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های آن-ها در سطوح مختلف آموزش عالی است. ارزیابی راهبردی در نظام آموزش عالی به مدیران در سطح وزارتخانه کمک می‌کند تا به بررسی و مطالعه‌ی سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات کلان خود بیندیشند و تاثیر اقدامات خود را در سطوح مختلف آموزشی، پژوهشی و فناوری نظاره-گر باشند. در واقع ارزیابی راهبردی شکل‌گیری فرایندی مداوم و پویا است که برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزش عالی با مطالعه، بررسی و ارزیابی سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و راهبردهای آموزش عالی قادر می‌شوند تا به بازنگری، اصلاح و یا آنکه خلق و تدوین برنامه‌های جدید مبادرت نمایند. پرسش‌های بنیادین در ارزیابی راهبردی در سطح وزارتخانه به طور کلی ناظر به موارد زیر خواهد بود:

نظام جامع تطارت، ارزیاب و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

- آیا آموزش عالی توانسته است با بخش صنعت و خدمات، ارتباط واقعی برقرار نماید؟
- آیا آموزش عالی منجر به توسعه علمی کشور گردیده است؟
- آیا آموزش عالی منجر به گسترش فناوری در کشور شده است؟
- آیا آموزش عالی فرصت‌های برابر آموزش با کیفیت برای هم‌میهن‌های شهر و روستا فراهم آورده است؟
- آیا آموزش عالی کشور از فرار مغزها جلوگیری کرده است؟
- آیا آموزش عالی به توسعه فرهنگی جامعه منجر شده است؟
- آیا آموزش عالی توانسته است نخبگان و متخصصان و نیروهای ایرانی خارج از کشور را جذب کند؟
- آیا آموزش عالی به توسعه اعضای هیأت علمی در دانشگاه‌ها توجه داشته است؟
- آیا آموزش عالی توانسته است منجر به شکل‌گیری هویت‌های پویا و برنامه‌ساز در اعضای هیأت علمی در دانشگاه‌ها گردد؟
- آیا آموزش عالی منجر به گسترش کارآفرینی و اشتغال‌زایی در جامعه گردیده است؟
- آیا آموزش عالی منجر به توسعه اخلاق علمی و حرفه‌ای در جامعه دانشگاهی شده است؟
- آیا آموزش عالی در توسعه رشته‌های میان‌رشته‌ای موفق بوده است؟
- آیا آموزش عالی در توسعه کیفیت، پاسخ‌گویی و شفافیت فعالیت‌های آموزش عالی موفق بوده است؟
- آیا راهبردهای طراحی و تدوین شده در سطح وزارتخانه (در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و...)، از یک فرایند خلاقانه و اکتشافی بهره برده است؟
- آیا راهبردهای طراحی و تدوین شده در سطح وزارتخانه (در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و...)، بر مبنای فرایند دقیق الگویابی (بهینه‌یابی) انجام گرفته است؟

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

• آیا راهبردهای طراحی و تدوین شده در سطح وزارتخانه (در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و...)، در یک جو مشارکتی و با بهره‌گیری از متخصصان (مبتنی بر حرفه‌ای‌گرایی) صورت گرفته است؟

• آیا راهبردهای طراحی و تدوین شده در سطح وزارتخانه (در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و...)، بر مبنای دانش و خردورزی بوده است؟

• آیا راهبردهای طراحی و تدوین شده در سطح وزارتخانه (در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و...)، بر مبنای یک جریان بالنده، پویا و مستمر بنا شده است؟

بی تردید ارزیابی راهبردی در سطح وزارتخانه مبتنی بر مطالعه و تحقیق است و هر مرحله از آن، بر اطلاعات واقعی، عینی و قابل اندازه‌گیری مبتنی است. ارزیابی راهبردی در سطح وزارتخانه دربرگیرنده‌ی گام‌های اصلی زیر است:

۱. تعیین معاونت، مدیریت، مرکز یا واحد مورد ارزیابی

۲. تشکیل تیم ارزیابی راهبردی با بهره‌گیری از متخصصان حوزه‌ی مورد بررسی

۳. شناسایی سیاست‌ها و تصمیمات راهبردی حوزه‌ی مورد مطالعه

۴. ارزیابی راهبردها و سیاست‌های حوزه‌ی مورد مطالعه

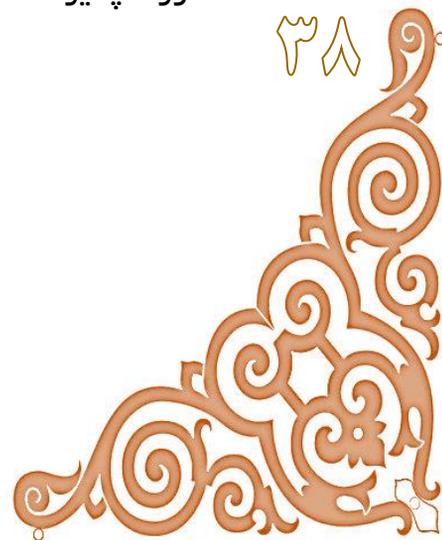
۵. شناسایی مسائل و مشکلات راهبردی نظام آموزش عالی با توجه به ارزیابی‌های صورت

گرفته در حوزه‌ی مورد مطالعه

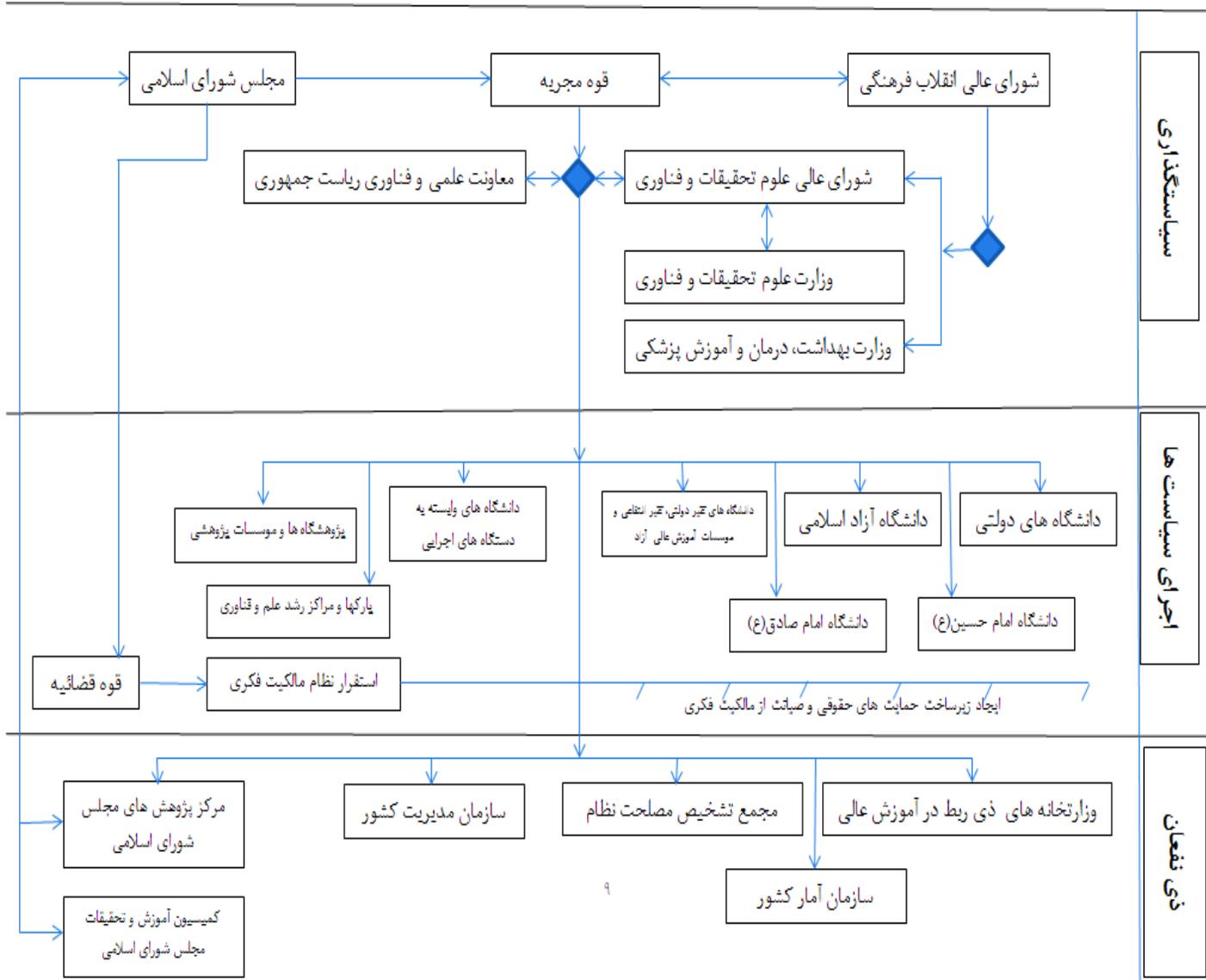
۶. بازنگری در سیاست‌های فعلی و ارائه‌ی راهکارها و برنامه‌های اصلاحی

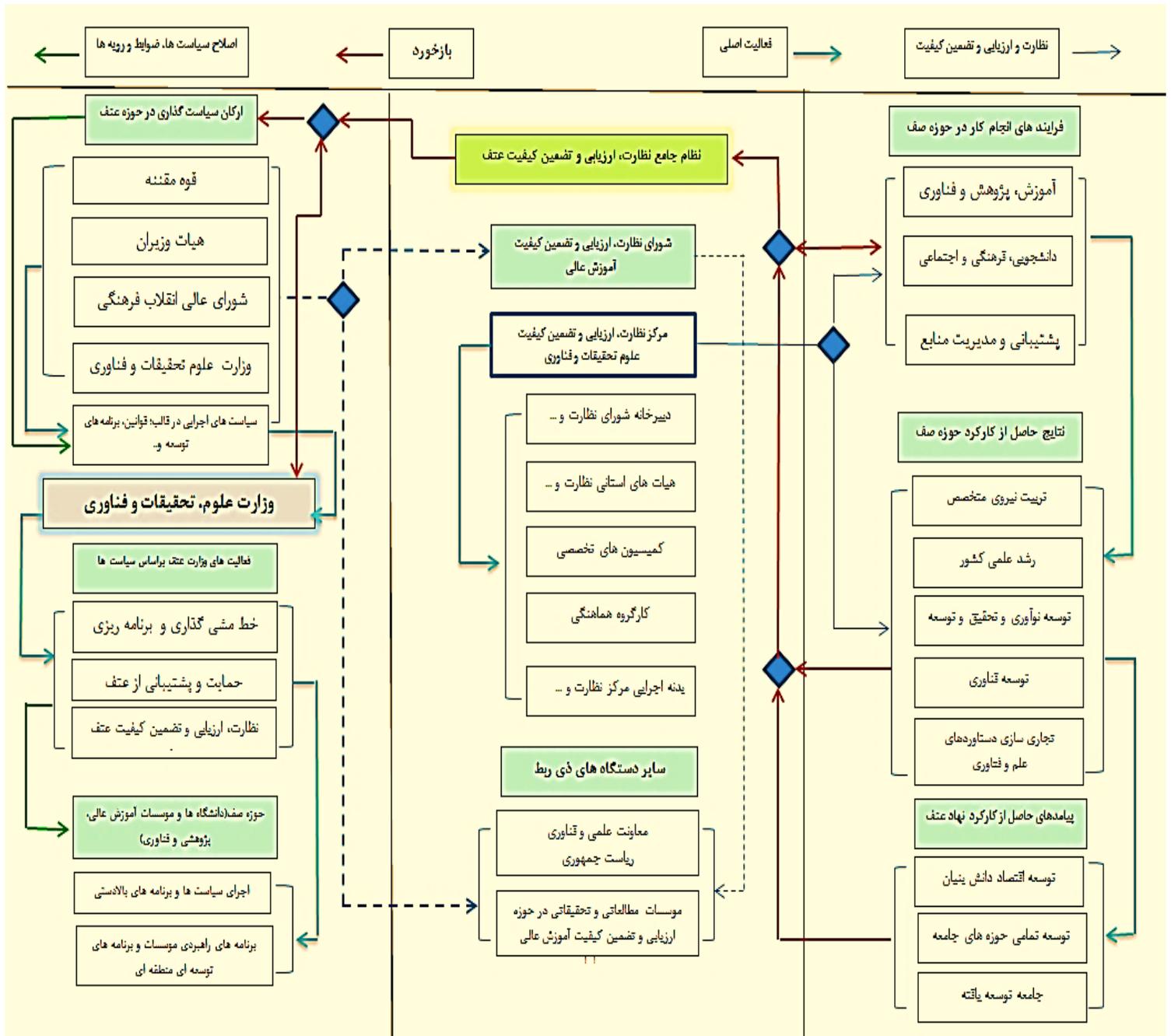
۸.۴. بهره‌گیری از قابلیت‌های سازمان‌ها، انجمن‌ها و مؤسسات پژوهشی
استقرار نظام یک‌پارچه‌ی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت بدون بهره‌گیری از توان و ظرفیت‌های موجود در سازمان‌ها و مؤسسات وابسته، کاری بی‌حاصل است. در این رابطه می‌توان به دانش و تجارب ارزنده در امور مربوط به نظام فوق‌الذکر در سازمان‌هایی همچون؛ سازمان سنجش آموزش کشور در زمینه‌ی اعتباربخشی بخش آموزش، موسسه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی در بخش جمع‌آوری هرساله‌ی آمار عتف، پژوهش‌گاه مدارک علمی کشور در ایجاد زیرساخت‌های الکترونیک، سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی در تدوین استانداردهای کیفیت فناوری، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور در بخش سیاست‌گذاری، پژوهش‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در بخش تدوین استانداردهای کیفیت امور فرهنگی، مرکز همکاری‌های علمی و بین‌المللی در زمینه‌ی تدوین استانداردهای کیفیت امور بین‌الملل، کلیه‌ی معاونت‌های ستادی وزارت و سایر مؤسسات پژوهشی و مطالعاتی در حوزه‌های ذی‌ربط اشاره نمود. از این رو، در نظام جدید تلاش خواهد شد تا برای استقرار یک نظام جامع و به منظور پرهیز از اتلاف منابع و زمان، واگذاری برخی وظایف به مؤسسات مورد نظر براساس مطالعات جامع‌تر و تصویب شورای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت آموزش عالی صورت پذیرد.

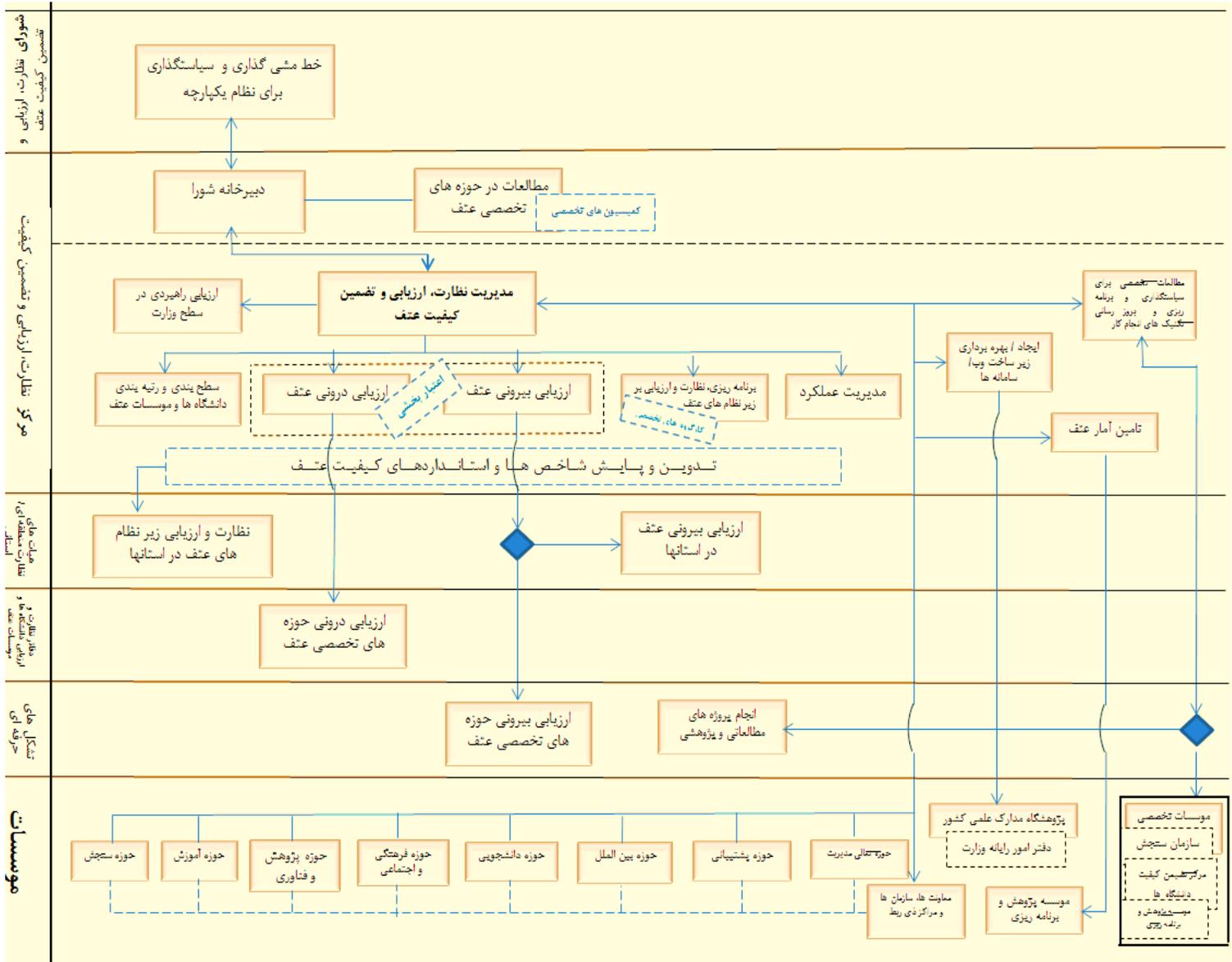
نمودار شماره ۷: نمای کلی از وضعیت آموزش عالی ایران

نمودار شماره ۸: رهیافتی به مدل مفهومی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

نمودار شماره ۹: فرایندهای نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

۸.۵. توجه به ارزیابی به‌عنوان یک حلقه‌ی برنامه‌ریزی بهبود کیفیت

با وجود این‌که نظارت و ارزیابی در وزارت‌خانه‌ی علوم، تحقیقات و فناوری امری پذیرفته شده بوده است، اطلاعات به‌دست آمده از گزارش‌های نظارت و ارزیابی در فرایند سیاست‌گذاری در سطح وزارت‌خانه و برنامه‌ریزی بهبود کیفیت در سطح واحدهای دانشگاهی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. این امر به‌ویژه در سطح دانشگاه‌ها بسیار مشهود بوده است. بسیاری از واحدهای آموزشی با وجود انجام ارزیابی درونی، از اطلاعات به‌دست آمده از گزارش ارزیابی به‌طور نظام‌مند در بهبود و ارتقای کیفیت آموزش خویش بهره‌نمی‌گیرند. بسیاری از گروه‌های آموزشی در سراسر کشور، با وجود ارزیابی و تشخیص نیازها، هیچ اقدامی برای تدوین و اجرا برنامه‌های بهبود کیفیت نمی‌کنند. در برنامه‌ریزی در واحد دانشگاهی، لازم است بر اساس نتایج ارزیابی، به تدوین برنامه‌های عملیاتی برای بهبود کیفیت پرداخته شود و در نهایت برنامه‌های عملیاتی تدوین شده به اجرا درآید.

در نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت، تلاش می‌شود تا نظارت و ارزیابی در سطوح راهبردی و اجرایی، به‌عنوان یکی از حلقه‌های اصلی تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های آموزش عالی، نقش آفرینی نماید. نظارت و ارزیابی در سطح وزارت‌خانه، به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران کمک خواهد کرد تا به بازنگری، اصلاح و تغییر سیاست‌ها و خط مشی‌های خویش مبادرت نمایند. بر همین اساس نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت مبنای اصلی فعالیت‌های خویش را تحلیل و ارزیابی راهبردی قرار داده است. ارزیابی راهبردی یکی از گام‌های اصلی برنامه‌ریزی راهبردی در سطح وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

برنامه‌ریزی راهبردی در آموزش عالی، یکی از ابزارهای مدیریتی توان‌مند برای کمک به نظام علوم، تحقیقات و فناوری است تا بتواند در راستای چشم‌اندازها و اهداف درازمدت فعالیت کند. برنامه‌ریزی راهبردی به نظام آموزش عالی کمک می‌کند تا از طریق مطالعه و تجزیه و تحلیل مسائل و چالش‌های محیطی به درک و نگرش جامعی نسبت به شرایط فعلی و آینده دست یابد و عوامل کلیدی موثر بر موفقیت نظام را شناسایی کند. نقش برنامه‌ریزی راهبردی، به تصویر کشیدن و خلق آینده‌ی نظام آموزش عالی در جهت‌های مفید است. در برنامه‌ریزی راهبردی، برنامه‌ریزان آموزشی از طریق ترکیب یا تلفیق، شهود و تفکر خلاق و نوآورانه، تلاش می‌کنند به تجزیه و تحلیل تمام سطوح نظام آموزش عالی پرداخته و بهترین راهبردها را برای تحول و توسعه‌ی آن، فراهم آورند.

مهم‌ترین نقش نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در برنامه‌ریزی راهبردی، خلق یک محیط مشارکتی برای تحلیل و ارزیابی علوم، تحقیقات و فناوری است. بی‌تردید این ارزیابی و تحلیل جامع، متکی به مشارکت همه‌ی دست‌اندرکاران آموزش عالی است. آن‌چنان‌که نمودارهای شماره‌ی ۷، ۸ و ۹ نشان می‌دهد، ارزیابی و تحلیل راهبردی نیازمند جلب مشارکت تمامی دستگاه‌های ذی‌ربط (شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، و...) و تمامی ارکان سیاست‌گذاری و شورای عتف است.

مشارکت طلبی همه‌ی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کلان آموزش عالی در نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت می‌طلبد تا همه را به‌نحوی برای رسیدن به اهداف آموزش عالی به حرکت وا دارد و آن‌ها را بر یک نقطه‌ی مرکزی متمرکز کند. از این رو، در نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت تلاش خواهد شد تا با شکل‌گیری گروه‌ها و اتاق فکر، بهره‌گیری از

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

روش‌های دلفی، بحث‌های گروهی و گروه‌های کانونی، به تحلیل، ارزیابی و بازتعریف نظام علوم، تحقیقات و فناوری مبادرت نماید.

در سطح هیأت‌های استانی و دفاتر دانشگاهی نیز، در نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت کوشش خواهد شد تا نظارت و ارزیابی، با شناسایی وضعیت موجود و فراهم آوردن انبوهی از اطلاعات در خصوص دانش‌آموختگان، دانشجویان، اعضای هیأت‌علمی، فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی، مدیریت، فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، امکانات کالبدی و تجهیزات، به برنامه‌ریزان واحدهای دانشگاهی کمک کند تا برنامه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، دانشجویی و اداری خویش را مطابق واقعیت‌ها و شاخص‌های ارزیابی، طراحی و تدوین نمایند.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

منابع

- بازرگان، عباس و اسحاقی، فاخته. (۱۳۸۹). ارزیابی برونی کیفیت در گروه‌های آموزشی (از اندیشه تا عمل). تهران: نشر دوران.
- بازرگان، عباس و عامری، رضا. (۱۳۸۹). نگاهی دیگر به ساختار سازمانی مناسب برای ارزیابی کیفیت در سطوح دانشگاهی و نظام آموزش عالی کشور. مجموعه‌ی مقالات چهارمین همایش سالانه‌ی ارزیابی برونی کیفیت در نظام دانشگاهی. تهران: مرکز ارزیابی کیفیت دانشگاه تهران. ۶۳-۵۸.
- بازرگان، عباس. (۱۳۸۶). ارزیابی مستمر برای بهبود کیفیت دانشگاهی: نگاهی به یک دهه تجربه در نظام آموزش عالی ایران. مجموعه‌ی مقالات دومین همایش ارزیابی برونی برای ارتقای کیفیت دانشگاهی. تهران: سازمان سنجش آموزش کشور. ۲۵-۲۰.
- سیاری، مجید؛ سیاری، هادی و ابراهیمی، هادی. (۱۳۸۵). اعتبارسنجی و ارزشیابی بیرونی در آموزش عالی. تهران: انتشارات مهر سبحان
- مصلح امیردهی، هادی. (۱۳۹۴). ارزیابی بیرونی گروه آموزشی ترمیمی و مواد دندان‌دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی بابل، و ارائه راهکارهای بهبود کیفیت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان
- نیستانی، محمدرضا و رفیعی، مریم. (۱۳۹۲). کاربرد الگویابی در ارزیابی و برنامه‌ریزی بهبود کیفیت در دانشگاه‌ها. مجموعه‌ی مقالات دومین کنفرانس ملی ارزشیابی و تضمین کیفیت در نظام‌های دانشگاهی. تهران: سازمان سنجش آموزش کشور. ۸۵۰-۸۴۰.
- نیستانی، محمدرضا. (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی آموزشی، راهبردهای بهبود کیفیت در سطح یک واحد (مدرسه، واحد دانشگاهی و آموزش مجازی). اصفهان: چاپ آمیخته.
- نیستانی، محمدرضا. (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی راهبردی در نظام‌های آموزشی (آموزش عالی، آموزش کارکنان و آموزش روستایی). اصفهان: چاپ آمیخته.
- Harvey, L. (2004). analytic quality glossary. retrieved on 30.10.2006 from : <http://quality search international.com/glossary.80-88>.

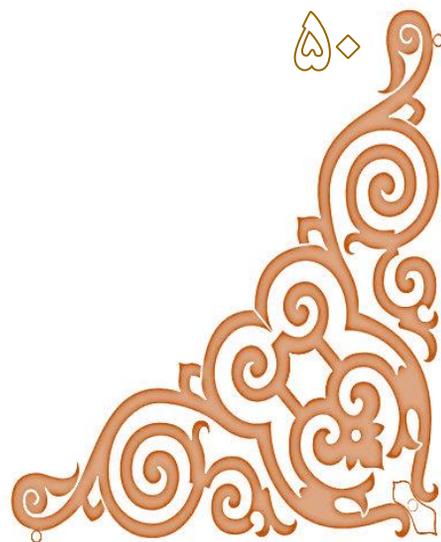
نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

پیوست

آیین نامه نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت

علوم، تحقیقات و فناوری

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

وزیر

بسمه تعالی

تاریخ: ۱۳۹۵/۱۲/۲۸
شماره: ۶/۲۸۰-۳۹۹
پیوست:
بسمه تعالی
رئیس کمیته

آیین نامه نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

مقدمه:

به استناد مفاد بند ۱۰ جزء (الف) و بندهای ۵، ۶، ۱۰ و ۱۲ جزء (ب) ماده ۲ قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مصوب ۱۳۸۳/۰۵/۱۸ مجلس شورای اسلامی و بند (و) ماده ۱۵ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ مجلس شورای اسلامی و در راستای تحقق فراز بند ۱۱ اقدام ملی راهبرد کلان نقشه جامع علمی کشور مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی مبنی بر نظارت بر فعالیت دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری کشور (اعم از دولتی و غیردولتی) و ارزیابی مستمر فعالیت آنها از این پس "نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری" طبق این آیین نامه مبنای عمل قرار خواهد گرفت.

ماده (۱) تعاریف و اصطلاحات

وزارت: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

وزیر: وزیر علوم، تحقیقات و فناوری

شورا: شورای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری که عالی ترین رکن نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است.

مرکز: مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری، متولی اصلی امر نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت است که به موجب قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تشکیل شده است.

عتف: منظور علوم، تحقیقات و فناوری است.

_____

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسمه تعالی

وزیر

تاریخ:

شماره:

پیوست:

کمیسیون های تخصصی: کمیسیون‌هایی که به عنوان بازوان مشورتی موضوعات تخصصی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در حوزه‌های آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی به مرکز مشورت می‌دهند.

زیرنظامها: دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهش و فناوری دولتی و غیردولتی کشور که در حال حاضر شامل دانشگاه‌های دولتی، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی، دانشگاه پیام نور، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه جامع علمی کاربردی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، دانشگاه فرهنگیان، مؤسسات آموزش عالی آزاد، آموزش عالی الکترونیک و مؤسسات پژوهشی و فناوری است و هم چنین سایر زیرنظام های آموزش عالی که در آینده و به تشخیص وزارت متبوع ایجاد خواهند شد.

کارگروه‌های تخصصی: کارگروه‌های نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت که متولی تحقق و اجرای برنامه‌های نظارت و ارزیابی در زیرنظام‌ها می‌باشند.

مؤسسه: هر یک از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری (اعم از دولتی و غیردولتی) که بر اساس مجوز شورای گسترش آموزش عالی فعالیت می‌کنند.

دانشگاه منتخب: در هر استان، یکی از دانشگاه‌های دولتی وابسته به «وزارت» است که به هدایت و اجرای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت بر «مؤسسه»‌های آن استان می‌پردازد. دانشگاه منتخب، با توجه به قدمت و جامعیت، به پیشنهاد رئیس مرکز و تصویب شورا انتخاب می‌شود.

هیأت استانی: هیأت استانی در هر استان در دانشگاه منتخب تشکیل و با همکاری نمایندگان سایر دانشگاه‌هایی که احکام آنان نیز توسط رئیس مرکز صادر می‌شود، فعالیت می‌کند و متولی اصلی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری استان است.

دفتر نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت: دفتر نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در سطح دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری فعالیت می‌کند و متولی اصلی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در سطح مراکز مربوطه است.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسمه تعالی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

وزیر

تاریخ :
شماره :
پیوست :

تضمین کیفیت: تضمین کیفیت، بیانگر مجموعه فعالیت‌های الزام‌آور است که مرکز به موجب آنها مذاقه بر دروندادها، اصلاح فرآیندها و ارتقاء نتایج و بسط نظام‌مند دست‌آوردهای آموزش عالی تا انطباق آنها با شاخص‌ها و استانداردهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی را سرلوحه عملکردها می‌داند.

ماده ۲) اهداف

- ۲-۱ شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت و چالش‌های نظام آموزش عالی.
- ۲-۲ ارتقاء کیفیت مؤلفه‌های دروندادی، فرآیندی و بروندادی عتف.
- ۲-۳ شناسایی و کاربست عامل‌های تضمین‌کننده کیفیت آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی.
- ۲-۴ تقویت زمینه‌های تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در نظام آموزش عالی (حوزه ستادی).
- ۲-۵ ایجاد زمینه افزایش بهره‌وری (کارایی و اثربخشی) با استفاده از فرایند نظام‌مند نظارت و ارزیابی نظام آموزش عالی.
- ۲-۶ تعمیق و اشاعه فرهنگ نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در نظام آموزش عالی.
- ۲-۷ تقویت زمینه‌های پاسخگویی نظام آموزش عالی به ذینفعان درونی و بیرونی.
- ۲-۸ تضمین کیفیت نظام‌مند عتف از طریق بررسی وضعیت موجود در قیاس با استانداردهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی برگرفته از چالش‌ها و در راستای راهبردهای مصرّح در سند گفتمان توسعه آموزش عالی.

ماده ۳) راهبردها و سیاست‌ها

- ۳-۱ استقرار نظام جامع نظارت و ارزیابی علوم، تحقیقات و فناوری
- ۳-۱-۱ ایجاد مدیریت یکپارچه در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فعالیت‌های اجرایی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت.
- ۳-۱-۲ بازنگری در ساختارها و وظایف رده‌های مدیریتی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسمه تعالی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

وزیر

تاریخ:

شماره:

پیوست:

۳-۱-۳ بهره‌گیری از توانمندی‌های انجمن‌های تخصصی و بخش غیردولتی برای ارزیابی و ایجاد زمینه مشارکت و تشریک مساعی همه ذینفعان برای ارتقاء و تضمین کیفیت نظام آموزش عالی.

۳-۱-۴ طراحی و اجرای الگوی مناسب برای ارزیابی راهبردی نظام آموزش عالی.

۳-۱-۵ طراحی و اجرای الگوی مناسب برای نظارت و ارزیابی بر مؤسسه‌ها.

۳-۱-۶ توسعه توانمندی و تفویض اختیارات به هیأت‌های استانی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری و توجه به مناطق ده‌گانه کشور در نظارت و ارزیابی نظام آموزش عالی.

۳-۱-۷ توسعه توانمندی مؤسسه‌ها در نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت فعالیت‌های خویش و نائل آمدن به جایگاه ارزشمند "خود نظارتی" و "خود ارزیابی".

۳-۱-۸ طراحی و اجرای برنامه‌های راهبردی و عملیاتی به منظور ارتقاء فرهنگ و اشاعه و نهادینه‌سازی نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در نظام آموزش عالی.

۳-۲) استقرار نظام اعتباربخشی، تضمین کیفیت و رتبه‌بندی علوم، تحقیقات و فناوری

۳-۲-۱ طراحی و اجرای الگوی مناسب برای تضمین کیفیت دروندادها، فرآیندها، محصول و بروندادهای نظام آموزش عالی با بهره‌گیری از شاخص‌ها و استانداردهای بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی.

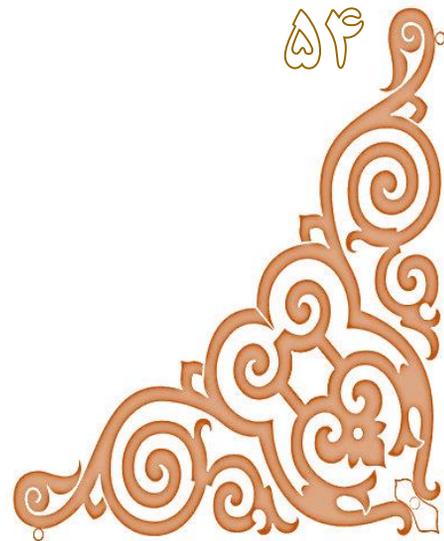
۳-۲-۲ طراحی نظام اعتباربخشی و تضمین کیفیت و رتبه‌بندی مؤسسه‌ها.

۳-۲-۳ برقراری پیوند با شبکه‌های ارزیابی جهانی، انجمن‌های اعتباربخشی و مؤسسات ارزیابی و تضمین کیفیت.

۳-۲-۴ تدوین برنامه‌های همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی در حوزه نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت. ۳-۲-۵ اعتباربخشی نظام آموزش عالی کشور به منظور فراهم آوردن زمینه پاسخگویی نظام آموزش عالی به ذی‌نفعان.

۳-۲-۶ نهادینه‌کردن ارزیابی درونی در مؤسسه‌ها به عنوان یکی از فرآیندهای اصلی برنامه‌ریزی بهبود کیفیت فعالیت‌های آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی در مراکز مذکور.

۵۴

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسمه تعالی

تاریخ: .....
شماره: .....
پیوست: .....

ماده ۴) اصول حاکم

- ۴-۱ ماهیت حرفه‌ای و تخصصی نظارت و ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری.
- ۴-۲ ممیزی حمایتی و مداخله مثبت در مؤسسه‌ها.
- ۴-۳ ارزیابی کیفیت عتف به منظور طراحی و تدوین برنامه‌های بهبود مستمر.
- ۴-۴ جامعیت و انعطاف‌پذیری فرآیندها و ساز و کارهای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت.
- ۴-۵ تأکید بر تمرکز زدایی به منظور تعمیق مشارکت همگانی.
- ۴-۶ تأکید بر عامل‌های تضمین‌کننده کیفیت در فعالیتهای نظارت و ارزیابی مؤسسه‌ها.

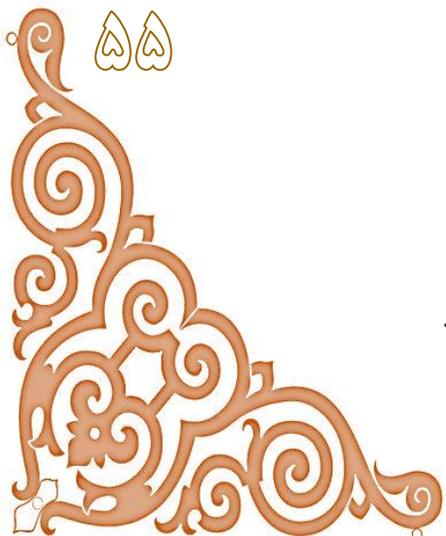
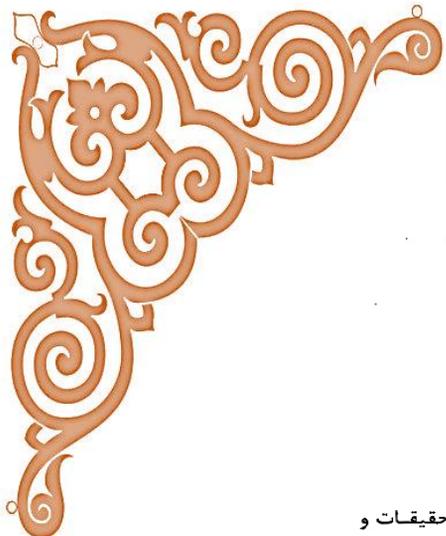
ماده ۵) ارکان

- ۵-۱ شورای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری.
- ۵-۲ مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری.
- ۵-۳ هیأت‌های نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت استانی علوم، تحقیقات و فناوری.
- ۵-۴ دفاتر و یا واحدهای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت مؤسسه‌ها.

ماده ۶) شورای نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

۶-۱) ترکیب

- ۱- وزیر (رئیس شورا).
- ۲- قائم مقام وزیر (نایب رئیس شورا).
- ۳- رئیس مرکز (دبیر شورا).
- ۴- معاون آموزشی.
- ۵- معاون وزیر و رئیس سازمان امور دانشجویان.
- ۶- معاون پژوهش و فناوری.
- ۷- معاون فرهنگی و اجتماعی.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

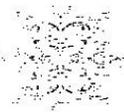
بسمه تعالی

تاریخ
شماره
پیوست:

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

وزیر

- ۸- معاون حقوقی و امور مجلس.
- ۹- معاون اداری، مالی و مدیریت منابع.
- ۱۰- معاون وزیر و رئیس سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۱۱- رئیس مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- ۱۲- دو تن از رؤسای دانشگاه‌های دولتی.
- ۱۳- رئیس دانشگاه پیام نور.
- ۱۴- رئیس دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۱۵- یکی از رؤسای پژوهشگاه‌ها، پارک‌های علم و فناوری یا شهرک(های) علمی و تحقیقاتی.
- ۱۶- دو تن از اعضای هیأت علمی متخصص و صاحب نظر (حسب مورد).
- ۱۷- رؤسای کمیسیون‌های تخصصی مرکز (حسب مورد).
- ۱۸- یک تن از رؤسای انجمن های علمی آموزش عالی.

تبصره ۱: اعضای حقیقی شورا با پیشنهاد رئیس مرکز و حکم وزیر منصوب می‌شوند و مدت عضویت اعضای شورا دو سال و انتصاب مجدد آنان بلامانع است.

تبصره ۲: شورا می‌تواند حسب مورد و در صورت لزوم از اشخاص مطلع و ذی‌صلاح برای شرکت در جلسات دعوت نماید.

تبصره ۳: دبیرخانه شورا در مرکز مستقر است و زیر نظر رئیس مرکز فعالیت می‌کند.

۶-۲) رسمیت جلسات و مصوبات

- ۱-۶-۲ جلسات شورا با حضور حداقل دو سوم اعضاء و به شرط حضور رئیس یا نایب رئیس شورا رسمیت می‌یابد. تصمیمات با آرای بیش از نصف کل اعضای حاضر (حقوقی و حقیقی ثابت) معتبر بوده و پس از تأیید وزیر و ابلاغ آن، لازم‌الاجرا است.
- ۲-۶-۲ شورا حداقل چهار نوبت در سال تشکیل جلسه می‌دهد و در صورت لزوم با درخواست رئیس مرکز و موافقت وزیر جلسه فوق‌العاده تشکیل می‌شود.
- ۴-تبصره: ابلاغ، پی‌گیری و ارائه گزارش از میزان تحقق اجرای مصوبات به شورا به عهده دبیر است.

ک

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسمه تعالی

تاریخ:

شماره:

پیوست:

تبصره ۵: مرکز، مسئولیت بررسی درخواست‌ها، اولویت‌بندی موضوعات، تهیه برنامه زمانی برای تشکیل جلسات شورا، هماهنگی گروه‌های تخصصی، تنظیم دستور جلسات، ابلاغ مصوبات و ثبت و ضبط سوابق مربوط را بر عهده دارد.

تبصره ۶: دستور جلسات توسط دبیر و پس از تأیید رئیس شورا در دستور قرار می‌گیرد.

۳-۶) وظایف و اختیارات

- ۱- بررسی و تصویب سیاست‌ها، خط مشی‌ها، اصول و برنامه‌های کلی نظام نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت عتف اعم از آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی.
- ۲- همسوسازی کلیه فعالیت‌های نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت عتف.
- ۳- بررسی و تصویب شاخص‌ها و استانداردهای ملی در نظارت و ارزیابی و تضمین کیفیت عتف.
- ۴- تصویب ضوابط و آیین‌نامه‌های مورد نیاز در ارتباط با بندهای ۵ و ۶ جزء (ب) ماده ۲ قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مصوب ۱۳۸۳.
- ۵- بازنگری و تصویب دستورالعمل‌های مورد نیاز نظام نظارت و ارزیابی و تضمین کیفیت عتف.

ماده ۷) مرکز نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

اهداف، مأموریت، وظایف، ساختار داخلی و حدود اختیارات مرکز، همچنین نحوه تعامل آن با سایر حوزه‌های ستادی وزارت مطابق ساختار سازمانی مصوب وزارت است.

ماده ۸) کمیسیون‌های تخصصی

کمیسیون‌های تخصصی متولی بررسی، مشاوره، تحقیق و طراحی و تدوین برنامه‌های راهبردی و تدوین سیاست‌های اجرایی برای دبیرخانه و شورا هستند.
تبصره ۱: رؤسای کمیسیون‌های تخصصی از میان اعضای هیأت علمی صاحب نظر در حوزه تخصصی مربوطه تعیین و با حکم رئیس مرکز برای مدت دو سال منصوب می‌شوند.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسمه تعالی

تاریخ :

شماره :

پیوست :

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

وزیر

۸-۱) ترکیب کمیسیون‌های تخصصی

۱. رئیس کمیسیون.
  ۲. یکی از معاونان مرکز (نایب رئیس و دبیر).
  ۳. سه تا پنج نفر صاحب نظر در حوزه تخصصی کمیسیون.
  ۴. سه تا پنج نفر از معاونان ذی‌ربط مؤسسات.
  ۵. معاونان دانشگاه‌های پیام نور، آزاد اسلامی، فرهنگیان و فنی و حرفه‌ای.
  ۶. رؤسای کارگروه‌ها به تناسب موضوع.
- تبصره ۲: تعداد و نوع کمیسیون‌های تخصصی براساس نظر رئیس مرکز، تعیین می‌شوند.
- تبصره ۳: احکام اعضای حقیقی و حقوقی کمیسیون‌های تخصصی توسط رئیس مرکز صادر می‌شود.
- تبصره ۴: اعضای حقیقی به پیشنهاد رئیس کمیسیون و حکم رئیس مرکز برای مدت ۲ سال انتخاب می‌شوند.

۸-۲) وظایف و اختیارات

- تدوین سیاست‌ها و ارائه راه‌کارهای مناسب برای اعمال نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت بر حوزه‌های تخصصی عتف (آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی، اجرایی و...) و پیشنهاد به رئیس مرکز برای ارائه در شورا.
- ۱- طراحی و تدوین سیاست‌های راهبردی در ارزیابی حوزه‌های تخصصی عتف.
  - ۲- تعریف و بازنگری شاخص‌ها و استانداردهای نظارت و ارزیابی به تناسب حوزه‌های تخصصی عتف.
  - ۳- تدوین برنامه جامع نظارت و ارزیابی در قالب برنامه‌های میان مدت و کوتاه مدت و پیشنهاد به رئیس مرکز برای ارائه در شورا.
  - ۴- مطالعه ساختارها و مهندسی مجدد فرآیندهای نظارت و ارزیابی و بهبود رویه‌ها همگام با پیشرفت‌های علمی.
  - ۵- تحلیل و ارزیابی فرآیند گسترش عتف کشور.

۵۵

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسمه تعالی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

وزیر

تاریخ:

شماره:

پیوست:

- ۶- مطالعه و طراحی روش‌های ارزشیابی و تضمین کیفیت در حوزه‌های تخصصی عتف.
- ۷- راه‌کارهای ارتقاء توانایی کمیسیون‌های تخصصی در هیأت‌های استانی.
- ۸- بررسی و کارشناسی موضوعات ارجاع شده از سوی شورا و مرکز.

ماده ۹) کارگروه‌های تخصصی

۹-۱) عناوین

- ۱- کارگروه نظارت و ارزیابی حوزه ستادی وزارت‌خانه.
- ۲- کارگروه نظارت و ارزیابی دانشگاه‌های دولتی، دانشگاه‌های وابسته به دستگاه‌های اجرایی و دانشگاه فرهنگیان.
- ۳- کارگروه نظارت و ارزیابی مؤسسات پژوهشی و فناوری.
- ۴- کارگروه نظارت و ارزیابی واحدها و مراکز دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۵- کارگروه نظارت و ارزیابی واحدها و مراکز دانشگاه پیام نور.
- ۶- کارگروه نظارت و ارزیابی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیردولتی - غیرانتفاعی و مؤسسات آموزش عالی آزاد.
- ۷- کارگروه نظارت و ارزیابی دانشگاه فنی و حرفه‌ای.
- ۸- کارگروه نظارت و ارزیابی دانشگاه جامع علمی - کاربردی.

۹-۲) وظایف و اختیارات

- ۹-۲-۱ طراحی و تدوین برنامه‌های نظارت و ارزیابی مؤسسه‌های زیرنظام‌های هشت‌گانه .
- ۹-۲-۲ تعامل مستمر با هیأت‌های استانی و مؤسسات جهت ارتقاء کیفیت آموزشی، پژوهشی، فناوری، فرهنگی و ... از طریق ارزیابی و نظارت مستمر بر آنها.
- ۹-۲-۳ تلاش در جهت حسن اجرای آیین‌نامه‌ها، مقررات، برنامه‌های آموزشی، پژوهشی، فناوری، فرهنگی، اجتماعی و اجرایی در مراکز آموزش عالی و مؤسسات تحقیقاتی.
- ۹-۲-۴ هماهنگی لازم جهت بازدیدهای ادواری و موردی و ارائه راهکارها و برنامه‌های مناسب در زیرنظام‌های ذیربط.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسم تعالی

تاریخ:

شماره:

پیوست:

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

وزیر

۹-۲-۵ تهیه گزارش‌های علمی و تحلیلی در راستای فرآیند ایجاد، توسعه، ارتقاء و انحلال و سایر فعالیت‌هایی که زمینه ارتقاء کیفی و اعتباربخشی مؤسسه‌ها را فراهم آورد.

۹-۳-۱ ترکیب اعضای کارگروه

۹-۳-۱-۱ معاون مرکز (رئیس کارگروه).

۹-۳-۱-۲ یک عضو هیأت علمی یا کارشناس مرکز (دبیر کارگروه).

۹-۳-۱-۴ سه تا پنج نفر از اعضای هیأت علمی متخصص و صاحب‌نظر ترجیحاً شاغل در زیرنظام ذریعۀ.

تبصره: هر یک از اعضای بند ۳، به حکم رئیس مرکز برای مدت ۲ سال منصوب می‌شوند.

ماده ۱۰ هیأت استانی

۱۰-۱ ترکیب اعضای هیأت استانی

۱۰-۱-۱ رئیس دانشگاه منتخب (رئیس هیأت).

۱۰-۱-۲ معاون آموزشی دانشگاه منتخب (نایب رئیس).

۱۰-۱-۳ مدیر دفتر نظارت و ارزیابی دانشگاه منتخب (دبیر هیأت).

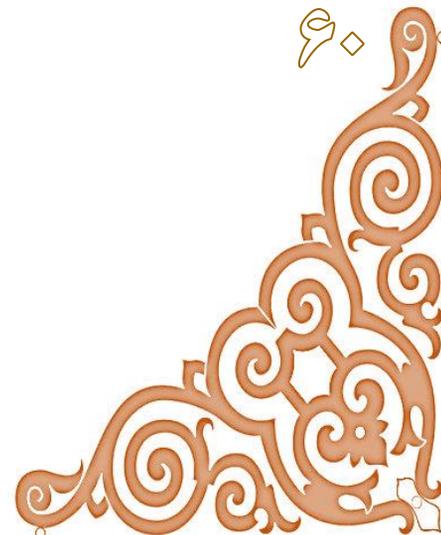
۱۰-۱-۴ معاون پژوهش و فناوری دانشگاه منتخب.

۱۰-۱-۵ معاون فرهنگی و اجتماعی دانشگاه منتخب.

۱۰-۱-۶ شش تا هشت نفر از اعضای هیأت علمی صاحب‌نظر در امر نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت از «مؤسسه‌های دولتی وابسته به وزارت» مستقر در استان به پیشنهاد رئیس دانشگاه مربوطه و حکم رئیس مرکز.

تبصره ۱: اعضای هیأت استانی به مدت دو سال، با پیشنهاد رئیس دانشگاه مربوطه و با حکم رئیس مرکز منصوب می‌شوند.

تبصره ۲: دبیرخانه هیأت استانی در دانشگاه منتخب می‌باشد و این دانشگاه موظف است، مکان، امکانات و پرسنل لازم را برای فعالیت شایسته دبیرخانه تأمین نماید.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسمه تعالی

تاریخ:

شماره:

پیوست:

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

وزیر

تبصره ۳: برای تحقق اهداف نظارت و ارزیابی و اجرای وظایف محوله به هیأت های استانی همه ساله بودجه خاصی به آنان از طریق مرکز اختصاص می یابد.
تبصره ۴: معیار تشکیل و فعالیت هیأت های استانی بر اساس شیوه نامه مصوب ۸۷/۰۱/۲۴ می- باشد.

۲-۱۰) وظایف و اختیارات هیأت استانی

- ۱-۲-۱۰ نظارت و ارزیابی مستمر بر چگونگی انجام فعالیت های آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی مؤسسه های استان.
- ۲-۲-۱۰ تهیه گزارش های لازم از وضعیت آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی مؤسسه های مستقر در استان و ارسال آن به مرکز جهت اتخاذ تدابیر لازم.
- ۳-۲-۱۰ برگزاری کارگاه ها، گردهمایی ها، سمینارها و ... در راستای ارتقاء کیفی مؤسسه ها.
- ۴-۲-۱۰ پیشنهاد اصلاح فرآیند نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت در استان.
- ۵-۲-۱۰ پیگیری اجرایی سیاست ها و خط مشی مرکز.
- ۶-۲-۱۰ تهیه و تدوین برنامه سالیانه نظارت و ارزیابی استانی و ارسال آن به مرکز.
- ۷-۲-۱۰ پی گیری موارد ارجاعی از سوی مرکز و ارسال نتایج آن به مرکز.
- ۸-۲-۱۰ شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و چالش های آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی مؤسسه های استان و پی گیری راه کارهای تضمین کیفیت آنها.
- ۹-۲-۱۰ رسیدگی به شکوائیه افراد حقیقی یا حقوقی در خصوص مسائل عطف که ماهیت آنها برابر مقررات جنبه نظارتی و ارزیابی دارد.

ماده ۱۱) دفتر نظارت و ارزیابی دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری

آیین نامه تشکیل و نحوه فعالیت دفتر نظارت و ارزیابی دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی در تاریخ ۸۷/۱/۲۴ به تصویب وزیر علوم، تحقیقات و فناوری رسیده است.

نظام جامع نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری

بسمه تعالی

تاریخ:

شماره:

پیوست:

۱۱-۱) وظایف و اختیارات

- ۱-۱-۱ نظارت و ارزیابی مستمر مؤسسه و تعیین میزان کسب موفقیت آن در ابعاد آموزشی، پژوهش و فناوری، فرهنگی و اجتماعی، دانشجویی و اجرایی.
- ۱-۱-۲ طراحی ساختار، تشکیلات و فراهم آوردن امکانات مناسب جهت انجام نظارت و ارزیابی مستمر و کارآمد زیر نظر مستقیم رئیس مؤسسه.
- ۱-۱-۳ انجام هماهنگی‌های لازم و کافی برای انجام ارزیابی توسط هیأت‌های استانی و یا گروه‌های اعزامی توسط مرکز.
- ۱-۱-۴ مدیر دفتر نظارت و ارزیابی مؤسسه می‌تواند ضمن هماهنگی با رئیس مؤسسه، با بهره‌گیری از نظرات افراد متخصص یا صاحب نظر در امر نظارت و ارزیابی، در راستای بهبود و ارتقاء کیفیت، کارگروه تخصصی نظارت و ارزیابی تشکیل دهد.

ماده ۱۲) منابع مالی برای اجرای این آیین‌نامه از طریق اختصاص یک فعالیت مستقل ذیل ردیف بودجه وزارت به عنوان نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت علوم، تحقیقات و فناوری توسط معاونت اداری، مالی و مدیریت منابع وزارت تأمین خواهد شد.

ماده ۱۳) این آیین‌نامه در ۱۳ ماده و ۱۵ تبصره در تاریخ ۱۳۹۵/۹/۱ به امضای وزیر علوم، تحقیقات و فناوری رسید و در کلیه واحدهای تابعه، مؤسسه‌ها (اعم از دولتی و غیردولتی) تحت پوشش «وزارت» لازم‌الاجرا و کلیه آیین‌نامه‌ها و مقررات مغایر در این خصوص ملغی و بلااثر می‌گردد.

دکتر محمد فرزادی

